

Biosfärområden

- ett verktyg för hållbar utveckling mot bakgrund av svensk naturvårds- och turismpolitik?

Mikael Nilsson

Framsidesbild: Mikael Nilsson 2002, Abisko nationalpark

Förord

Jag vill framföra rikta ett stort tack till respondenterna för denna uppsats Dennis Bederoff, Hans Cronert, Tommy Gustavsson, Per Olsson, Hans Persson och Per Wallsten som med stort engagemang hjälpt mig i undersökningen. Jag vill även tacka Peter Fredman för mycket värdefull hjälp under arbetets gång. Slutligen vill jag tacka min sambo Frida Proos för stöd i svåra stunder.

Östersund den juni 2006

Mikael Nilsson

Abstract

The essay examines how biosphere reserves can function as a tool for the Swedish Government's nature conservation policy and the Swedish tourism policy. A biosphere reserve is established by The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the purpose is to improve the relationship between man and the biosphere and develop sustainable strategies for conservation and development. The purpose of the essay is to examine if biosphere reserves might work as a tool for the Swedish nature conservation policy and the Swedish tourism policy. The study has focus on the part of the policies that promote mutuality between nature, tourism and local development. The study is qualitative and includes interviews, examination of literature and documents. The result of the study shows that biosphere reserves may be effective tools for the Swedish policies.

Keywords: Man and biosphere, MaB, biosphere reserve, nature conservation policy, tourism policy.

Sammanfattning

Uppsatsen undersöker hur biosfärområden kan fungera som verktyg för den svenska naturvårds- och turismpolitiken. Biosfärområden utses av FN-organet UNESCO och syftar till att förstärka relationen mellan människa och miljö samt verka för att utveckla hållbara strategier för bevarande och utveckling. Syftet med uppsatsen är att undersöka om biosfärområden kan fungera som verktyg för hållbar utveckling mot bakgrund av nuvarande naturvårds- och turismpolitik. Undersökningen har sin fokus i den del av naturvårds- och turismpolitiken som förespråkar ömsesidig nytta av naturvård, turism och lokal utveckling. Undersökningen är av kvalitativ karaktär och innefattar intervjuer, undersökningar av aktuell litteratur och dokument. Resultatet av undersökningen visar att biosfärområden ligger i linje med den moderna kärnan av naturvårdspolitik och till viss del turismpolitiken och kan fungera som verktyg för en hållbar utveckling.

Nyckelord: Man and biosphere, MaB, biosfärområde, naturvårdspolitik, turismpolitik.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	Problemformulering	3
1.2	Syfte och frågeställningar	4
1.3	Hypotes och synsätt.....	4
1.4	Avgränsningar.....	4
1.5	Metodval, datainsamling och tillvägagångssätt	5
1.5.1	Intervjuade	5
1.6	Källkritik.....	6
2	NATURVÅRD OCH TURISM I POLITIKEN.....	7
2.1	Den svenska naturvårdspolitiken	7
2.2	Svensk turismpolitik	10
3	BIOSFÄROMRÅDEN.....	13
3.1	Biosfärområdets grundprinciper.....	16
3.1.1	De tre funktionerna	18
3.1.2	Zonering	18
3.2	De svenska biosfärområdena.....	20
3.2.1	Torneträsk biosfärområde.....	20
3.2.2	Kristianstads Vattenrike	21
3.2.3	Jämförelse mellan de svenska biosfärområdena.....	23
3.2.4	Områden som bedriver förstudier	24
4	TIDIGARE FORSKNING	25
4.1	Hållbar utveckling.....	25
4.2	Ekostrategisk begreppsram	27
4.3	Skyddad natur, en motor för regional och lokal utveckling.....	30
4.4	Planering i skyddade områden	31
4.5	Biosfärområden, ett verktyg för hållbar utveckling?	32
5	RESULTATANALYS.....	35
5.1	Analys av intervjuer utifrån aktuell politik	35
5.1.1	Biosfärområden som verktyg.....	35
5.1.2	Bevarande, nyttjande och lokalt engagemang	37

5.1.3	Nackdelar med biosfärområden.....	38
5.2	Analys av biosfärområden utifrån litteraturen.....	38
5.2.1	Naturvårdspolitik, biosfärområden och ekostrategisk begreppsram.....	38
5.2.2	Biosfärområdet mot hållbar utveckling.....	40
6	SLUTDISKUSSION	41
6.1	Slutsatser	43
6.2	Vidare forskning	43
	KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	45
	Tryckta källor.....	45
	Muntliga källor	48
	Dokument.....	48
	Otryckt material	48
	Internet.....	48
	BILAGOR.....	51

Figurförteckning och tabellförteckning

Figur 1	Svenska biosfärområden	13
Figur 2	Biosfärområdets tre funktioner	18
Figur 3	Biosfärområdets zoneringsplan	19
Figur 4	Torneträsk biosfärområdes omfattning och zonindelning.....	20
Figur 5	Kristianstads Vattenrikes biosfärområde samt zonindelning.....	22
Figur 6	Hållbar utveckling.....	26
Figur 7	Den ekostrategiska begreppsramen.....	27
Figur 8	Ekostrategisk analys av biosfärområdesstrategin.....	28
Figur 9	Biosfärområdets övergripande ansats och zoneringsstrategier	30
Figur 10	Ekostrategisk analys av naturvårdspolitiken	39
Tabell 1	Sammanfattande jämförelse: Torneträsk & Kristianstads Vattenrike	23

1 Inledning

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik¹. Regeringens vision är ett hållbart samhälle där politikens mål är solidaritet och rättvisa i alla länder, även mellan länder och mellan generationer. Utgångspunkten är att vi människor i dag inte får leva på ett sätt som förstör våra barns eller framtida generationers möjlighet att leva ett gott liv. Hållbar utveckling är således ett förhållningssätt som aktivt måste prägla och forma vårt nuvarande och framtida samhälle.

Utveckling på ett hållbart sätt innebär att alla politiska beslut skall utformas på ett sätt som balanserat beaktar de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv. Med andra ord består hållbar utveckling av ett, *långsiktigt* tänkande i beslut och handlande som kräver ett tydligt resursperspektiv. Utvecklingen baseras på att jordens befolkning förmår att nyttja, skapa och använda de resurser som utgör basen för vår samhällsekonomi. Hit hör naturresurser, av människan skapade resurser som bebyggelse och infrastruktur, och sist men inte minst mänskliga resurser. Det gäller alltså att *nyttja* och inte utnyttja de resurser vi disponerar så även framtida generationer får samma förutsättningar.

Hållbar utveckling bör ta sitt utgångsläge i en helhetssyn på samhällets behov, förutsättningar och problem vilket bör ses både på ett nationellt och globalt plan. Att ömsesidigt understödja ekonomiska, sociala och miljömässiga insatser utformas till ömsesidig nytta. Ett integrerat synsätt vilar på insikten att en god ekonomi är grunden för social rättvisa och skydd av miljön. Men även det omvända är gällande; det som är bra för människan och miljön är långsiktigt bra för ekonomin. Det gäller alltså att *understödja* och inte undergräva.

Hållbar utveckling utgår från ett gemensamt ansvar, en *samverkan*, och förutsätter ett samhälle med demokratiska värderingar, respekt för de mänskliga rättigheterna och jämställdhet mellan människor. Alla människor och samhällsnivåer ska ges förutsättningar att involveras och känna delaktighet. Ett samspel krävs därför mellan regeringen, myndigheter, arbetsmarknadens parter och frivilligorganisationer. Samverkande insatser krävs såväl lokalt som regionalt, nationellt, inom Europeiska Unionen (EU) och globalt för en ökad hållbar utveckling. Den miljömässiga omställningen kräver dessutom nya lösningar, nya sätt att tillföra energi, modern och miljöanpassad teknik samt framtida innovationer vilket ger arbete och utveckling.

Vidare krävs ett tvärsektoriellt perspektiv för att utvecklingen ska vara hållbar. Med ett tvärsektoriellt perspektiv ges möjlighet att hantera målkonflikter och tillvarata synergier samt utveckla ett strategiskt arbete. För att realisera visioner och målsättningar krävs samordning, effektiva arbetsformer, verktyg och en kontinuerlig uppföljning och utvärdering i en lärande process. Delaktighet är en grundläggande förutsättning för arbetet med en hållbar utveckling. Det är den enskildes val och aktiviteter som påverkar en mängd faktorer kring bland annat konsumtions- och produktionsmönster, demokrati och hälsa.

Sverige bedriver idag som ovan nämnt, en politik med hållbar utveckling som ett övergripande mål. Turism- och naturvårdspolitiken har därmed även samma uttalade mål om hållbar utveckling. Turismen generellt men framförallt den i skyddade områden tillsammans med den rådande naturvårdspolitiken, är något som är aktuellt för denna uppsats. Hur turism, naturvård och regional utveckling samverkar är även något som ska behandlas. Den historiska naturvårdspolitiken har en annan utgångspunkt än den nuvarande, nämligen bevarande med

¹ Regeringskansliet, *Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling*. Regeringens skrivelse 2005/06:126 (2006)

inslag av turism. Den nya naturvårdspolitiken som växer fram i Sverige är av en annan typ.² Bevarande och utveckling ska kombineras, gärna med en regional eller lokal förankring. Vilket kan gynna regional och lokal utveckling. Regeringen anser att naturvårdspolitiken är ett viktigt sätt att styra naturvårdsarbetet mot att nå de av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmål³ med tillhörande delmål.

De 16 övergripande miljö kvalitetsmålen som regeringen arbetar mot är;

- Begränsad klimatpåverkan	- Grundvatten av god kvalitet
- Frisk luft	- Hav i balans
- Bara naturlig försurning	- Myllrande våtmarker
- Giftfri miljö	- Levande skogar
- Skyddande ozonskikt	- Ett rikt odlingslandskap
- Säker strålmiljö	- Storslagen fjällmiljö
- Ingen övergödning	- God bebyggd miljö
- Levande sjöar och vattendrag	- Ett rikt växt- och djurliv

Det är idag inte lätt att på ett enkelt sätt definiera och avgränsa begreppet naturvård. Naturvården hänger ihop med samhällsutvecklingen i stort och måste ses som en del av denna. Förutsättningarna för naturvården avgörs ofta av hur utvecklingen ser ut inom olika samhälls- och politikområden.

Den svenska turismen berör ett stort antal samhällsfenomen. För att samhället skall kunna främja de näringsfång som har sin grund i turismen krävs samarbete såväl inom staten som mellan stater, kommuner, näringsliv och andra aktörer. Frågor som berör turismnäringen behandlas av olika myndigheter inom många politikområden, ett av dessa områden är naturvården. Kopplingen mellan natur- och kulturlandskapet som bas och förutsättningarna för natur- och kulturturism är självklar. De värden och resurser som finns i landskapet för turismen kan sammantaget bidra till bättre regional utveckling. Förutsatt att resurserna behandlas med en helhetssyn istället för separata resurser. Kopplingen till ett hållbart nyttjande av landskapet är då viktig.

Ett relativt nytt koncept i svensk kontext för att arbeta med hållbar utveckling, naturvård och samhällsutveckling är verktyget biosfärområden. Biosfärområden är representativa landskapsavsnitt av ekosystem som kan omfatta både land- och vattenmiljöer. Dessa är internationellt utpekade av FN:s organ UNESCO och ligger under programmet Man and the Biosphere (MaB). Att biosfärområdena idag kallas för *områden* istället för *reservat* (engelska: *biosphere reserves*) är delvis en konsekvens utav den debatt som utbröt i samband med Kirunafjällens nationalparksförslag, då begreppet reservat för många fick en negativ laddning. Många människor sammankopplar ordet reservat som något som inskränker markanvändningen och nyttjande inom området.⁴

Biosfärområden är det centrala verktyget i MaB-programmets verksamhet. Det kännetecknas av en multifunktionalitet, det vill säga att det är flera olika syften som skall samverka och förstärka varandra. Biosfärområden skall gynna social och ekonomisk utveckling med lokal förankring samt vara arenor för forskning och undervisning samt värna biologisk mångfald. MaB-programmets ursprungliga syfte var att forskningen i biosfärområdet skulle söka lösningar på dilemmat mellan brukande och bevarande av naturresurser. I dag ska

² Regeringskansliet, *En samlad naturvårdspolitik*. Regeringens skrivelse 2001/02:173 (2002)

³ Sveriges miljömål (2006) <http://miljomal.nu/index.php> [2006-05-15]

⁴ Thorell, Maria. *Biosfärområden i Sverige* Forskningsrådsnämnden (Stockholm, 1999)

biosfärområdena även fungera som modellområden där kunskap och praktik testas, för att förstärka relationen mellan människan och miljön på ett hållbart sätt. Ett slags modellområde för det övriga samhället.⁵

Biosfärområden grundar sig på en bevarandefunktion, en utvecklingsfunktion och en logistikfunktion (förklaras vidare i kapitel 3). Konceptet innebär möjligheter för att lyckas förena många aktörer med skilda intressen, samtidigt som det finns många svårigheter i arbetet med att både bevara och utveckla ett område. Den hållbara utvecklingen är en viktig del i biosfärområdesstrategin. Med det menas då inte bara den miljömässiga utan också den ekonomiska, och sociala/kulturella hållbara utvecklingen. Mellan dessa tre råder inte alltid samstämmighet. Historien har visat att den ekonomiska utvecklingen ofta inneburit en belastning på miljön. För att lösa detta grundar sig biosfärområdesstrategin på en zoneringsprincip som innebär att området delas in i tre typer av zoner där varje zon har olika funktioner och där olika intressen kan styra (förklaras vidare i kapitel 3). MaB-programmet med biosfärområdeskonceptet kan eventuellt vara ett sätt att få regional utvecklingspolitik, sociala värden och naturvård att samverka.

Den här uppsatsen avser att analysera biosfärområden som ett verktyg för hållbar utveckling mot bakgrund av svensk naturvårds- och turismpolitik. Arbetssättet inom biosfärområdena skiljer sig från traditionella naturskyddsområden där stor fokus läggs på bevarande. Inom biosfärområdets ramar ingår även den hållbara utvecklingen som en mycket viktig del i arbetet, vilket överensstämmer väl med rådande politikiska ambitioner. Principen bakom biosfärområden är intressant samtidigt som en rad problem kan uppstå kring biosfärområdets bevarande- kontra utvecklingsfunktioner. Biosfärområdena är därför intressanta studieobjekt ur ett kulturgeografiskt perspektiv, där erfarenheterna av bevarande- och utvecklingsfrågor på olika nivåer möts och i bästa fall samverkar.

1.1 Problemformulering

Biosfärområden har idag en uttalad betoning av lokala utgångspunkter för hållbar utveckling. Det är i det lokala perspektivet och engagemanget som biosfärområden numera allt starkare enligt internationella källor ser som sin utgångspunkt.⁶ Det lokala engagemanget och perspektivet är något som i svensk naturvårds- och turismpolitik under de senaste åren fått en allt större del. Naturvård och turism ska idag gärna ske med en regional och lokal anknytning, för att gynna det lokala och regionala samhället.⁷

Diskurser kring begreppen hållbar utveckling och biosfärområden menar att en styrka med konceptet är dess bredd, som gör att de flesta verksamheter kan arbeta med detta. För att arbeta med både hållbarhet och utveckling krävs en framförhållning och långsiktig planering. Den teknologiska utvecklingen och moderniseringen i samhället blir därför en del i planeringsarbetet mot en hållbar utveckling.

Biosfärområdeskonceptet har med dess koppling till de regionala och lokala utgångspunkterna liknande mål som den svenska naturvårds- och turismpolitiken. Vid en snabb överblick skulle biosfärområden kunna vara ett utmärkt verktyg för att infria de uttalade mål om hållbar utveckling, som finns generellt i den svenska politiken men framför allt i naturvårdspolitiken.

⁵ Sandell, Klas. *Reservat och biosfärområden i allemansland* Ur: Red. Larsson, Maria. *Svensk turismforskning* Vetenskapliga bokserien V 2003:13. (ETOUR, 2003)

⁶ Sandell, Klas. *Reservat dilemman eller utvecklingsområden? En syntesdiskussion och två fallstudier: Torneträsk biosfärområde 1986-2004 och Södra Jämtlandsfjällens nationalparkförslag 1995-2000*. Fjällmistrarapport nr:17 2005 (Umeå, 2005)

⁷ Regeringskansliet, *En samlad naturvårdspolitik* (2002)

Hur biosfärområden kan verka som ett verktyg för att infria naturvårds- och turismpolitiken är något som jag avser undersöka med denna uppsats. Vissa menar att biosfärområdeskonceptet med dess bredd gör att flera olika verksamheter kan arbeta med detta koncept.⁸ Kanske är MaB-programmet med biosfärområdeskonceptet ett sätt att få regional utvecklingspolitik och sociala värden att samverka?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka om biosfärområden kan fungera som verktyg för hållbar utveckling mot bakgrund av nuvarande naturvårds- och turismpolitik. Undersökningen har sin fokus i den del av naturvårds- och turismpolitiken som förespråkar ömsesidig nytta av naturvård, turism och lokal utveckling. En större tyngdpunkt läggs vid naturvårdspolitiken än turismpolitiken. Vidare syftar uppsatsen till att undersöka hur biosfärområdeskonceptet kan främja bevarande, nyttjande och utveckling med lokal förankring.

De frågeställningar denna undersökning söker svar på är:

- Hur kan biosfärområdeskonceptet fungera som ett verktyg för den del av svensk naturvårds- och turismpolitik som talar om ömsesidig nytta av naturvård, turism och lokal utveckling?
- Vad kan biosfärområdena åstadkomma när det gäller dess utsatta mål om lokalt engagemang, bevarande och nyttjande av landskapet?
- Hur fungerar den multifunktionalitet (som till exempel zonerings) som biosfärområdeskonceptet har gentemot den rådande naturvårds- och turismpolitiken?
- Vilka är nackdelarna med ett biosfärområde?

1.3 Hypotes och synsätt

Min hypotes är att det finns möjligheter i MaB-programmet och biosfärområdeskonceptet att bidra till bland annat hållbar utveckling samt bevarande och nyttjande. Detta på en lokal nivå, som ett gott exempel för samhället i stort. Mitt grundläggande synsätt kan ses som positivt till denna modell eller verktyg där flera olika samhällsintressen samarbetar. Utifrån datainsamlingen till denna uppsats så ser jag stora möjligheter för biosfärområden som verktyg för framför allt den rådande naturvårdspolitiken. Dock ställer jag mig något frågande, hur ett verktyg med en så stor bredd ska kunna fungera tillfredställande. Ett verktyg för ett långsiktigt hållbart nyttjande av landskapet ställer jag mig till fullo bakom.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsens undersökning är koncentrerad till de svenska biosfärområdena och det svenska MaB-programmet. Utgångspunkten är den svenska politiken med fokus på rådande naturvårds- och turismpolitik. Uppsatsen kompletteras dock med några jämförelser med internationella exempel gällande biosfärområden och hållbar utveckling. Vidare är studiens intervjuer avgränsade till personer som arbetar aktivt med naturvård och turism, samt biosfärområden.

⁸ Wärneryd, Olof. Hallin, Per-Olof och Hultman, Johan. *Hållbar utveckling – Om kris och omställning i stad och samhälle*. (Lund: Studentlitteratur, 2002)

1.5 Metodval, datainsamling och tillvägagångssätt

Metodvalet för studien är av kvalitativ karaktär. Datainsamlingen består till huvudsak av två delar, litteraturstudier och intervjuer. Vikt har lagts på litteraturstudier till grund för denna studie har även varit uppsatsen, *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike - utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden*. Övrig litteratur och dokument har framförallt varit tillgänglig via Internet eller olika universitetsbibliotek. Skrivelser, propositioner och publikationer från regeringskansliet och statliga verk ligger även till grund för denna uppsats. Intervjuer har framförallt varit ett sätt att vidga perspektiven och få en tydlig koppling till aktuella skeenden utöver den studerade litteraturen. Respondenterna valdes utifrån kriterierna att de arbetar med antingen turism, naturvård eller biosfärområden eller en kombination av dessa. Jag har därför valt att utifrån biosfärområdet Kristianstads Vattenrike, Naturvårdsverket, NUTEK och svenska MaB-kommittén söka mina respondenter.

Intervjuerna har skett via telefon och är att betrakta som semistrukturerade, det vill säga på förhand konstruerat frågor som sedan följdes upp med relevanta följdfrågor. Vid de flesta intervjutillfällena har samtalet spelats in på band, för att få en bättre minnesbild och för vidare transkribering. Samt för att undvika missförstånd och missuppfattningar. Intervjuunderlaget finns bifogat (bilaga 2) i slutet av uppsatsen. Detta underlag har modifierats något under intervjuens gång beroende på vilken befattning och kompetens personen i fråga har haft. Följdfrågor och vidareutveckling av svar har skett naturligt under intervjuerna.

Uppsatsens upplägg och struktur grundar sig till stor del på riktlinjer och råd som omnämns i *Rapporter och uppsatser* av Jarl Backman.⁹

1.5.1 Intervjuade

Intervju med **Per Olsson**, koordinator för det svenska MaB-programmet, skedde den 18 maj 2006. Samtalet genomfördes på mobiltelefon och varade cirka i 25 min. Under samtalet antecknade jag vad Olsson svarade på frågorna jag ställde. Olsson var under intervjun tillmötesgående, engagerad och svarade utförligt på frågorna.

Intervju med **Tommy Gustavsson**, turistchef i Kristianstad kommun, skedde den 19 maj 2006. Samtalet genomfördes via högtalartelefon och varade cirka 25 min. Under samtalet antecknades Gustavssons generella åsikter samtidigt som konversationen spelades in på band.

Intervju med **Hans Cronert**, naturvårdssamordnare i Kristianstad, skedde den 22 maj 2006. Samtalet skedde via mobiltelefon och varade cirka 25 min. Under samtalets gång antecknades Cronerts generella åsikter. Samtalet spelades även in på band för att kunna transkriberas.

Intervju med **Per Wallsten**, enhetschef på enheten för friluftsliv och fysisk planering skedde den 23 maj 2006. Samtalet genomfördes via telefon och varade cirka 20 min. Under samtalet antecknades generella åsikter. Samtalet spelades in på band för att kunna transkriberas.

Intervju med **Dennis Bederoff**, ansvarig för turistfrågor på Verket för näringslivsutveckling, NUTEK, skedde den 23 maj 2006 och varade i cirka 15 min. Samtalet genomfördes via mobiltelefon från bådas sida, respondenten åkte tunnelbana i Stockholm samtidigt som intervju genomfördes. Detta medförde viss problematik, då ljudupptagningen i en början av intervju fallerade. Ett bortfall i på cirka tre minuter uppstod.

⁹ Backman, Jarl. *Rapporter och uppsatser* (Lund: Studentlitteratur, 1998)

Samtal med **Hans Persson**, kommungruppsordförande LRF Kristianstad, skedde den 23 maj 2006. Samtalet varade cirka 10 min och det spelades inte in. Frågorna jag ställde var av den karaktären att samtalet inte bör uppfattas som en direkt intervju. Generella åsikter antecknades.

1.6 Källkritik

Eftersom de personer som intervjuades för denna uppsats finns på olika geografiska platser i Sverige så har jag valt att göra intervjuer via telefon. Tidsmässiga eller ekonomiska möjligheter har inte funnits för att göra intervjuer på respondenternas respektive hemmaplan. Är medveten att detta i viss mån kan ha påverkat resultatet av intervjuerna, då telefonintervjuer sällan eller aldrig ger lika mycket information som en personlig intervju mellan fyra ögon. Vidare uppkommer ett antal problem i samband med valet att använda intervjuer som datainsamlingsmetod, bland annat att informationen inte blir helt objektiv på grund av mina tolkningar av respondenternas svar. Förhoppningen är dock att litteraturen som också använts ska ge mer heltäckande data till undersökningen.

Under uppsatsens arbetsgång har jag kontinuerligt försökt att finna kritisk litteratur och kritiska åsikter gällande biosfärområden, det har visat sig mycket svårt. Det visade sig att endast personer som i grunden är positiva till biosfärområden intervjuades. Detta var dock inget medvetet val, det bara föll sig så. Den litteratur och de människor som jag har varit i kontakt med, har en relativt entydig inställning till biosfärområden, nämligen positiv. Detta kan ha påverkat resultatet av min undersökning. Vidare så är arbetet med denna uppsats ett ensamprojekt. En uppsatspartner med andra referensramar än mina hade varit nyttigt för arbetet. Dialogen med handledare Peter Fredman har därför varit till stor hjälp när det gäller andra synsätt och vinklingar.

Sekundärkällor förekommer i uppsatsen, jag är medveten om att primärkällan bör användas men i de förekommande fallen har jag inte kunnat hitta dessa.

2 Naturvård och turism i politiken

Sverige bedriver idag en politik med hållbar utveckling som ett övergripande mål. Detta är något som är aktuellt inom denna svenska naturvårdspolitik. Turism i skyddad natur tillsammans med en regional utveckling, är även det aktuellt. Det är något som går i linje med hållbar utveckling som talar om ömsesidig nytta mellan sektorer och är av relevans för uppsatsen.

Den historiska naturvårdspolitikerna har haft en annan utgångspunkt, nämligen bevarande av ett statistiskt tillstånd av naturmiljöer, med ett begränsat inslag av turismverksamhet och en avsaknad av regional utveckling. Turism har tidtals betraktas som hot till bevarandet av naturmiljöer. Den nya politiken som växer fram i Sverige är av en annan typ. Bevarande och utveckling ska kombineras, gärna med en regional eller lokal förankring.

2.1 Den svenska naturvårdspolitikerna

Motiven för att skydda natur kan vara flera, men i grunden finns nästan alltid en önskan att bevara sällsynta miljöer till eftervärlden. Många naturområden är sårbara miljöer som behöver ett skydd mot olika former av exploatering för att inte naturvärden ska gå förlorade. Andra åberopade motiv kan vara tillgängliggörandet av platser och marker för människor. För att de ska få uppleva många skyddade områdena som är intressanta platser och attraktiva besöksmål. Enligt svensk lag ska exempelvis nationalparkerna utgöras av representativa landskapstyper som bevaras i naturligt tillstånd men också av natursköna unika miljöer som kan ge starka naturupplevelser. Ett syfte med nationalparkerna är således att ge människan möjlighet att komma ut i naturen och få med sig upplevelser.¹⁰

Följande resonemang är till större delen hämtat ur regeringens skrivelse; *En samlad naturvårdspolitik*.¹¹ Kopplingen mellan naturvårdspolitik och andra politikområden är idag självklar, skarpa gränser mellan naturvård och andra områden existerar inte längre. Det finns idag en allt starkare koppling mellan till exempel kulturmiljö- och naturvård. Det finns dessutom behov av en större samverkan mellan dessa och andra områden. Men även likheterna med andra politiska områden som regional utveckling, handel och turism behöver utvecklas och är under utveckling.

Naturvårdens ursprungliga uppgift, att skydda värdefulla områden och arter, har utvidgats under årens lopp. Att värna om friluftslivet har fått en allt större betydelse och under det senaste decenniet har även bevarandet av biologisk mångfald fått en framträdande plats i naturvårdsarbetet. På olika sätt växelverkar naturvärden med andra politiska områden och samhällsutvecklingen i stort. Samma grundläggande värden som är basen för utformningen av miljö kvalitetsmålen ligger till grund för naturvårdspolitikerna, dessa är;

- Människors hälsa
- Den biologiska mångfalden och naturmiljön
- Kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena
- Ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga
- En god hushållning med naturresurser

Med dessa punkter som mål ska naturvärden ha en bevarande och restaurerande inriktning. Det kan handla om värdefull natur i form av ekosystem, landskap, naturtyper, arter och

¹⁰ Emmelin, Lars, Fredman, Peter & Sandell, Klas. *Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt*. Naturvårdsverket rapport 5468, (2005)

¹¹ Regeringskansliet, *En samlad naturvårdspolitik*. (2002)

genetisk variation. Men lika viktig är uppgiften att upprätthålla ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga. Sammantaget ska detta även ge förutsättningar för friluftsliv och naturupplevelser i ett landskap där natur- och kulturmiljövård går hand i hand. Regeringen anser att det är i denna helhetssyn som naturvården ska ha sin utgångspunkt.

Regeringen slår fast att naturvårdens mål inte kommer att kunna uppnås enbart med insatser från staten och kommuner. De som har ett övergripande ansvar på central och regional nivå är Naturvårdsverket, en rad centrala sektorsmyndigheter, liksom länsstyrelser och skogsstyrelser. Kommunerna har en ytterst viktig roll när det gäller bland annat områdesskydd och fysisk planering. Därtill kommer de stora etablerade organisationerna som utför värdefulla insatser för natur- och kulturmiljövård samt friluftsliv. Engagemang från till exempel fiskevårdsföreningar, ideella kulturmiljöorganisationer, byalag och andra intressegrupper har också stor betydelse för naturvården. Markägare, brukare, företag och den enskilda människan är andra viktiga aktörer. Regeringen riktar sig till alla dessa olika medverkande med förväntningar om ett aktivt deltagande i naturvårdsarbetet och en gemensam strävan att uppnå målen.

Att både bevara och hållbart nyttja biologisk mångfald och de biologiska resurserna måste ses som två sidor av samma mynt enligt regeringen. De menar att vi inte kan förstöra det som är grunden för ett långsiktigt nyttjande. Bevarandeåtgärder är nödvändiga då nyttjande och brukande inte räcker till för att upprätthålla biologisk mångfald på lång sikt. Samtidigt kan brukandet i sig vara bevarande. Det är inte minst vårt traditionella odlingslandskap, med ängar och hagmarker, ett bevis på. Målet är att upprätthålla mångfalden i hela landskapet, i mark såväl som vatten, och ett stort ansvar vilar på de areella näringarna som jord- och skogsbruk samt rennäring och fiske. Att i samarbete med samhället i övrigt utveckla effektiva preciseringar för hållbart nyttjande. Det vill säga; hur ska de olika sektorerna praktiskt och konkret gå tillväga? Regeringens avsikt är att ge berörda myndigheter i uppdrag att utveckla och precisera begreppet ”hållbart nyttjande” av biologiska resurser, för att framför allt ge de areella näringarna vägledning i det praktiska arbetet. Det är även viktigt att uppmärksamma den lokala och regionala utvecklingen mer i detta sammanhang samt att lokal- och regional utveckling sker på ett hållbart sätt. Brukande och bevarande måste tillsammans trygga vår framtid och det bör ske ur en ekosystemansats (se Bilaga 1).

Naturvårdspolitiken skall idag ses som en politik som bidrar till att skapa möjligheter och utveckling, i stället för hinder och restriktioner. En politik som skapar möjligheter till naturupplevelser, friluftsliv och en ökad naturturism. Där möjligheter till regional utveckling, bevarande av genresurser och ett långsiktigt hållbart nyttjande inom ekonomin är centrala områden. Regeringens politik inom området ska bidra till det övergripande målet om en hållbar utveckling, som omfattar såväl ekonomiska aspekter, sociala (inklusive kulturella) som ekologiska aspekter.

Det som jag bedömer som särskilt viktiga områden i regeringens rådande naturvårdspolitik, mot bakgrund av denna uppsats är;

- **Lokal dialog och deltagande, en naturvård närmare medborgarna.** Regeringen anser att dialogen med medborgarna bör stärkas i naturvården och att naturvårdens arbetsformer bör utvecklas. Planering och genomförande bör ske i dialog med berörda lokala aktörer. Detta så att bra förankring uppnås och så att lokalt engagemang gällande skydd, förvaltning och restaurering kan stimuleras. Lokala forum och plattformar med företrädare för alla berörda och intresserade bör uppmuntras och etableras. Detta i syfte att underlätta dialog kring vägar att nå

fastlagda naturvårdsmål. Vidare bör lokala aktörer, föreningar etcetera anlitas i högre utsträckning vid genomförande av praktiska naturvårdsåtgärder.

- **Bevarande och nyttjande, ses som två sidor av samma mynt.** Regeringen anser att naturvård bör bedrivas över hela landskapet samt i våra vattenområden. Det handlar om bevarande och hållbart nyttjande. Begreppet "hållbart nyttjande" av biologiska resurser bör ges en konkret innebörd genom operativa definitioner som kan användas i olika näringar och sektorer för utveckling. De tjänster som ekosystemet tillhandahåller, till exempel jordmånsbildning, pollinering och koldioxidinlagring, är en grundförutsättning för en hållbar utveckling och måste upprätthållas. De bör ske genom bland annat ökande ansträngningar att värdera dess tjänster. Brukande och bevarande måste över tiden tillsammans trygga att dessa ekosystemtjänster upprätthålls.
- **Regional utveckling och naturvård hör ihop.** Regeringens mening är att det finns ett samband mellan lokal och regional utveckling och naturvård. Den regionala och lokala utvecklingen är i de flesta fall en förutsättning för naturvård, till exempel genom att naturvården är beroende av lokala aktörer som kan förvalta och utveckla olika naturområden. Möjligheterna till samordning mellan naturvård och regional utveckling bör bättre tas tillvara och utvecklas. Naturvården kan bidra till regional utveckling och landsbygdsutveckling genom att värdefulla naturområden utnyttjas för småskaligt näringsliv inom till exempel turism och på så sätt att det leder direkt eller indirekt till sysselsättning. De lokala och regionala natur- och kulturresurserna bör i ökad utsträckning tillvaratas och utvecklas för att främja tillväxt och ekologisk hållbar utveckling i regionen, anser regeringen.
- **Naturturism och naturvård, ömsesidig nytta.** Nyttjande av naturen genom friluftsliv och turism bör ske på ett långsiktigt hållbart sätt och inom den ram som olika bevarandemål sätter. En välbevarad natur är en grundförutsättning för den del av turismnäringen som är baserad på natur, kultur och landskapsbild. Naturturismen och naturvården bör utvecklas till ömsesidig nytta. Den svenska naturen i allmänhet och de skyddade områdena i synnerhet utgör en tillgång med utvecklingsmöjligheter. Staten bör ha ett ansvar att på olika sätt underlätta och stimulera en ökad naturturism, såväl i skyddade områden som i naturen generellt. Den offentligt ägda marken utgör en tillgång som ger särskilda möjligheter att utveckla naturturismen hand i hand med naturvård. Här kan ekoturismen bli föregångare när det gäller att utveckla former för ömsesidigt samarbete och nytta mellan naturvård och turismnäringen.
- **Naturvård och kulturmiljövård, två aspekter i samma landskap.** Natur- och kulturmiljövården bör förstärkas och fördjupa den samverkan som redan sker mellan olika bevarandeområden. Detta bör ske genom att gemensamma samarbetsformer, metoder och arbetssätt utvecklas och genom utveckling av gemensamma analyser när det gäller att värdera natur- och kulturlandskapet. Regeringen avser att underlätta samverkan på central- och regional nivå, genom att fortsätta att utveckla gemensamma styrformer för natur- och kulturmiljövården. Samarbete och samverkan mellan natur- och kulturmiljövården bör ske på alla nivåer.
- **Friluftsliv, en av naturvårdens hörnstenar.** Regeringen bedömer att skapande av goda förutsättningar för att nyttja naturen för friluftsliv och upplevelser är viktigt. Friluftsliv har stor betydelse för folkhälsan och bidrar till livskvalitet samt

ger den sociala dimensionen till naturvården. Allemansrätten utgör en grundförutsättning för friluftslivet som vi måste värna om. Exempelvis bör inte möjligheterna till friluftsliv i skyddade områden inskränkas mer än vad som behövs för att syftet med bevarandet ska uppnås. De tätortsnära områden med attraktiv natur för friluftsliv bör avsättas som natur- eller kulturreseervat eftersom de har ett särskilt värde för friluftsliv just därför att de kan nyttjas ofta och av många.

Inom dessa punkter ovan finns det tydlig koppling mellan brukandet, bevarande och den ömsesidiga nyttan av landskapet. Något som ligger väl i linje med en politik rörande hållbar utveckling.

2.2 Svensk turismpolitik

Nedan följande resonemang är till större delen hämtat ut Regeringens proposition; *En politik för en långsiktig konkurrenskraftig svensk turistnäring*.¹² Målet för den nuvarande turismpolitiken är att Sverige ska ha en hög attraktionskraft som turismland och en långsiktig konkurrenskraftig turismnäring. Enligt regeringens uppfattning svarar detta mål inte tydligt nog mot regeringens övergripande strävan att främja en hållbar tillväxt. Hållbar utveckling är som nämnt ett övergripande mål för regeringens politik, som gäller alla politiska områden. Det är följaktligen ett mål för utvecklingen av turismpolitiken och turismnäringen. Hållbar tillväxt är enligt regeringen en tillväxt som bidrar till hållbar utveckling. Som i sin tur bidrar till att nuvarande och kommande generationer kan erbjudas ofördärvade ekonomiska, sociala och ekologiska förhållanden. Hållbar utveckling handlar följaktligen om att värna och nyttja resurser på ett hållbart sätt.

Om turismnäringen ska kunna bidra till en hållbar tillväxt, innebär det att tillväxten inte får ske på bekostnad av försämringar av ekonomiska, sociala (kulturella), jämställdhets- och ekologiska villkor. Turistiska verksamheter kan ge upphov till störningar både i natur- och kulturlandskapet samtidigt som dessa landskapstyper erbjuder goda möjligheter till rekreation och turism. Det kan till exempel visa sig att ekosystemet inte förmår att långsiktigt tillhandahålla dessa tjänster, till exempel på grund av överutnyttjade. Den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling sätter i och med detta speciella gränser för turism. Samtidigt menar regeringen att en rätt dimensionerad och naturnära turismverksamhet med höga upplevelsevärden är av stor betydelse för att skapa en långsiktig hållbar utveckling.

Vidare menar regeringen att avvägning för att undvika konflikter mellan turismnäringen, de areella näringarnas eller andra sektors anspråk på mark- och vattenresurser och möjlighet till samutnyttjande, bör bland annat uppmärksammas inom ramen för den fysiska planeringen. Det är även viktigt, menar regeringen, att ta tillvara de potentialer som sociala, kulturella och miljömässiga aspekterna kan ha som drivkraft för tillväxt och utveckling. Ett exempel kan vara naturvården. Där värdefull natur kan vara en förutsättning för lokal och regional utveckling. Dock ställs det ett stort krav på varsamt nyttjande av natur- och kulturlandskap för att inte motverka den hållbara utvecklingen.

En långsiktig konkurrenskraftig turismnäring kan även bidra till en positiv utveckling av den sociala dimensionen i hållbar utveckling. Den eventuella tillväxten kan tillvaratas för att öka människors välbefinnande. En ekonomisk sporre kan följaktligen leda till möjligheter för lokal eller regional hållbarhet.

¹² Regeringens proposition, *En politik för en långsiktig konkurrenskraftig svensk turistnäring*. Prop. 2004/05:56 (2004)

De åtgärder som regeringen föreslår för en långsiktig konkurrenskraftig turismnäring kan sammanfattas som följande:

- Uppbyggnad av nätverk för turismforskning
- Utredning om alternativa modeller för ytterligare gemensamma marknadsföringsinsatser
- Utvärdering av Framtidsprogrammet
- Stärkt samverkan inom Sverigefrämjandet
- Förbättrat statistikunderlag
- Stärka svenska turistiska utvecklingsområden
- Ökad tillgänglighet till turistattraktioner

Genomgående för den text i propositionen som förklarar rubrikerna ovan är att det saknas konkreta exempel på hur hållbar tillväxt och utveckling ska/kan fungera i praktiken. Det finns emellertid något diffust förklarat hur det skulle kunna gå till i andra delar av propositionen, till exempel under propositionens rubrik ”Turistpolitikens samspel med andra politikområden”.

Det som jag bedömer som särskilt viktiga områden i regeringen rådande turismpolitik, mot bakgrund av denna uppsats är;

- **Turismpolitikens koppling till den regionala utvecklingspolitiken.** Regeringen menar att turism kan vara en motor för ekonomisk utveckling och sysselsättning, detta på regional och lokal nivå. Inte minst i de områden som lever med en långvarig befolkningsminskning och en ansträngd ekonomi, kan en växande turismnäring vara en motkraft och i vissa fall vända en negativ utveckling till något positivt.
- **En väl bevarad natur är grundförutsättningen** för den del av turismnäringen som är baserad på natur, kultur och landskapsbild, det vill säga natur- och kulturturismen. Människors nyttjande av natur genom friluftsliv och turism, bör ske på ett långsiktigt hållbart sätt inom den ram som olika bevarandemål sätter. Vidare pekar regeringen på att naturturismen och naturvården bör utvecklas till ömsesidig nytta. Den svenska naturen i allmänhet och de skyddade områdena i synnerhet utgör en tillgång med utvecklingspotential. Regeringen framhåller att staten bör ha ett ansvar att på olika sätt underlätta och sporra en ökad naturturism, såväl i skyddade områden som i naturen generellt. De värden och resurser som finns i landskapet för turismen, både kultur- och naturvärden, kan sammantaget bättre bidra till den regionala utvecklingen. Detta om de behandlas med en helhetssyn och inte som separata resurser.
- **Ett ökande kommersiellt nyttjande av naturområden** kan medföra en risk för ökade konflikter. Detta kan ske mellan till exempel naturturismen å ena sidan och markägare, annan markanvändning och naturvård å andra sidan. En genomtänkt planering är en viktig pusselbit när det gäller att förebygga så att bevarande och ett nyttjande genom naturturism och friluftsliv kan förenas.
- **Kulturen har en stor betydelse för regional utveckling.** Inte minst kan en regions eller Orts kulturmiljövärden och kulturutbud öka attraktiviteten och kan därmed vara en viktig bas för turismen. Ett hållbart samhälle med goda stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivkraft ska skapa förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna/nära kulturmiljön.

3 Biosfärområden

I Sverige finns det idag två biosfärområden, Torneträsk och Kristianstads Vattenrike. Torneträskområdet utsågs år 1986 till Sverige första biosfärområde och under sommaren 2005 utnämndes Kristianstads Vattenrikes till det andra. Dessutom bedriver Vänerskärsgården med Kinnekulle och Nedre Dalälvsområdet förstudier i biosfärområdesfrågan (figur 1).

© Europeiska gemenskaperna, 1995-2005

Figur 1 Svenska biosfärområden

Källa: Europa. EU:s webbplats 2006 (bearbetad av författaren)

Initiativet bakom biosfärområden kommer ifrån FN-organet *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*¹³ (UNESCO) som även har det huvudsakliga ansvaret för utnämningarna av biosfärområden. År 1968 hölls en konferens¹⁴ anordnad av UNESCO som syftade till att undersöka hur biologisk mångfald och hållbar utveckling kan åstadkommas.¹⁵ Konferensen utgjorde startpunkten för ett forskningsprogram vid namn *The Man and Biosphere Programme* (MaB).¹⁶ Målet för MaB är att undersöka möjligheter att bevara biologisk mångfald och samtidigt gynna social och ekonomisk utveckling med lokal förankring. Biosfärområdena ska även fungera som arenor för forskning och undervisning. Ett kandiderande biosfärområde måste ha den nationella regeringens samtycke.¹⁷

Idag finns det 482 biosfärområden i 102 länder, vilka tillsammans bildar *The World Network of Biosphere Reserves*.¹⁸ Detta är ett världsomspännande nätverk där det finns möjlighet för biosfärområdena att utbyta erfarenheter och samarbeta med varandra.¹⁹ Det finns även mindre sammanslutningar av biosfärområden som till exempel EuroMaB där 200 biosfärområden i sammanlagt 40 europeiska och nordamerikanska länder ingår. Det finns även en sammanslutning vid namn NordMaB som är ett nätverk bestående av Finland, Sverige, Norge, Danmark, Estland, Lettland och Ryssland.²⁰

Under en konferens i Sevilla år 1995 där de nya biosfärområdesstrategierna antogs, gjordes även en nu återkommande utvärdering (*periodic review*) av de befintliga biosfärområdena. Denna utvärdering visade att arbetet på det stora hela gett goda resultat och bidragit till nytänkande i de aktuella biosfärområdena. Det världsomspännande nätverket *The World Network of Biosphere Reserves* skapades även i samband med Sevillekonferensen. Syftet med detta nätverk är att förenkla samarbetet mellan världens biosfärområden men även att bidra till ökad solidaritet mellan människor runt hela världen. Arbetsprocessen och kraven för dagens biosfärområden är nedskrivna i Sevillestrategin och *The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves* som båda antogs vid denna konferens år 1995. Dessa två dokument innebar att arbetssättet i de befintliga biosfärområdena behövde ändras eftersom de nya kraven skilde sig från de gamla kraven.²¹

I Sevillestrategin beskrivs utvecklingen av organisationen bakom biosfärområdena sedan starten. När UNESCO och *United Nations Environment Programme* (UNEP) år 1983 anordnade en konferens antogs en gemensam strategi för biosfärområden vilken kallas *Action Plan for Biosphere Reserves*. Den kraftiga teknologiska utvecklingen har idag gjort det möjligt för biosfärområdena att kommunicera, samarbeta och utbyta erfarenheter på ett enklare vis. Ytterligare steg mot utökat samarbete togs när *The Advisory Committee for Biosphere Reserves* etablerades. Kommittén fick i uppgift att utvärdera *The Action Plan for Biosphere Reserves* och vidareutveckla den till en modernare strategi. Resultatet blev *The Seville Strategy* (Sevillestrategin) och *The Statutory Framework of the World Network of*

¹³ UNESCO är FN:s organ för utbildning, vetenskap, kultur och massmedier

¹⁴ *Intergovernmental Conference of Experts on the Scientific Basis for Rational Use and Conservation of the Resources of the Biosphere*

¹⁵ Valderrama, Fernando. *A History of UNESCO* (Paris: UNESCO Publishing, 1995)

¹⁶ Thorell. *Biosfärområden i Sverige*. 1999

¹⁷ Svenska MaB-programmet (2006a): <http://www.unesco.vr.se/> [2006-04-04]

¹⁸ UNESCO (2006b): <http://www.unesco.org/mab/> [2006-04-06]

¹⁹ Olsson, Olof. MaB-programmet Ur: Red. Sandell, Klas & Bladh, Gabriel *Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext*. Arbetsrapport från en workshop i Mattila, Värmland (November, 2002)

²⁰ Thorell, Maria och Olsson, Olof. *Biosfärområden i ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv*. Ur: Naturvårdsverket. *Biosfärområden –Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård* Rapport 5431 (Stockholm: Naturvårdsverket, 2004)

²¹ UNESCO (2006a): <http://www.unesco.org/mab> [2006-04-04]

Biosphere Reserves. I Sevillastrategin finns rekommendationer för hur utvecklingen av ett biosfärområde bör gå till medan den senare innehåller biosfärområdets fastställda regelverk.²²

I Sverige ansvarar den Svenska MaB-kommittén för MaB-programmet. Den Svenska MaB-kommittén är en underkommitté till en gemensam kommitté för UNESCO:s fem vetenskapliga program. Den svenska MaB-kommittén utgör den huvudsakliga delen utav den nationella organisationen kring biosfärområden. Målet med den nationella kommittén är att *”ta tillvara och stötta lokala och regionala initiativ för att bilda och utveckla biosfärområden och fungera som ett service- och kontaktorgan för dessa initiativ”*.²³ Intresset i Sverige för biosfärområdena är lågt även om MaB-kommittén upplevt att både det lokala och nationella engagemanget ökat under 1990-talet. Den svenska MaB-kommittén har inget ekonomiskt ansvar för biosfärområdena utan finansieringen ska istället lösas lokalt.²⁴

Efter den konferens i Sevilla år 1995 där den nya strategin antogs för världens biosfärområden ändrades villkoren för alla biosfärområden. Vid utvärderingen (*periodic review*) från UNESCO framkom att Torneträsk biosfärområde inte uppfyller de nya krav som ställs på ett biosfärområde enligt Sevillastrategin. Enligt UNESCO uppfyller området bevarande- och logistikfunktionerna men för att även uppfylla den tredje funktionen som rör utveckling bör ansvariga för Torneträsk biosfärområde; (i) -utvidga biosfärområdet, (ii)-upprätta en tydligare zonerings och (iii) -skapa en verksamhetsplan som styr det framtida arbetet där allmänheten måste involveras i större utsträckning.²⁵ (Se figur 8 sidan 28, där Sandell placerar in biosfärområdeskonceptet traditionella ursprung och dess nya förekomst.)

Kristianstads Vattenrike är idag det enda biosfärområdet i Sverige som uppfyller de moderna kraven som kom i och med implementeringen av Sevillastrategin. Den största och kanske viktigaste skillnaden mellan de två svenska biosfärområdena är tillkomstsätten. Vattenriket har en tydlig involvering av lokalbefolkning och skapades med hjälp av ett *”underifrånperspektiv”*. Torneträsk har å andra sidan aldrig haft en tydlig koppling till lokalbefolkningen (på grund av den nuvarande zonerings finns nästan ingen lokalbefolkning i området) och skapades med ett *”ovanifrånperspektiv”*.²⁶

Ur rapporten *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike - utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden* har följande viktiga uppgifter kring Torneträsks problematik och Kristianstads Vattenrikes *”lyckande”* framkommit.²⁷

De huvudsakliga problemen bakom arbetet med Torneträsk biosfärområde kan påstås vara:

- Svårighet att uppfylla vissa av de nya kraven som ställs enligt Sevillastrategin.
- Bristen på lokalt engagemang. Detta kan bero på att området från början initierats från centralt håll. Ovanifrånperspektivet har bidragit till bristande engagemang, konflikter och motsättningar.
- Problem att få finansiellt stöd för verksamheten.

Vidare kan arbetet i Kristianstads Vattenrike anses som lyckat tack vare:

²² UNESCO (2006a): samt UNESCO (2006c): <http://www.unesco.org/mab> [2006-04-04]

²³ Vetenskapsrådet (2006): <http://www.vr.se> [2006-05-04]

²⁴ Thorell et al. *Biosphere Reserves Development in Sweden*. 2004

²⁵ Recommendations made by the Advisory Committee UNESCO Ref: SC/ECO/MJ/5865/8.17 (odaterat)

²⁶ Jämting, Hanna & Nilsson, Mikael, *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike –utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden*. (Östersund: Mittuniversitetet Östersund, 2005)

²⁷ Jämting Hanna et. al. *Biosfärområden i Sverige – Torneträsk biosfärområde och Kristianstads Vattenrike*. Ur: Pettersson, Robert & Svensson, Bo (Red.) *Målkonflikter mellan natur, kultur och turism i hållbart utvecklingsarbete*. (Östersund: ETOUR U 2005:29, 2005)

- Det långa förarbetet som utförts innan biosfärområdesansökan lämnades in vilket underlättade arbetet med att uppfylla de krav som ställs på ett biosfärområde. Tack vare det långa förarbetet har dessutom många konflikter och motsättningar kunnat undvikas.
- Samrådsgruppen som ända sedan arbetet i Kristianstads Vattenrike startade, har motverkat konflikter mellan olika intressenter. Att denna samrådsgrupp existerar speglar det betydelsefulla lokala engagemanget som finns i Kristianstad.
- Kristianstads Vattenrike har haft kontinuerliga ekonomiska medel att driva och utveckla området.
- Kristianstads biosfärområdesförslag är utarbetat med ett underifrånperspektiv. Ett underifrånperspektiv leder till att lokalbefolkningen i ett tidigt skede kan bli medvetna om och få ta del av vinsterna med exempelvis en nationalpark eller ett biosfärområde.

Arbetet med Kristianstads Vattenrike har pågått i omkring 15 år och har under hela perioden varit inriktat mot att få biosfärområdesstatus och konceptet är därför välkänt i regionen. I och med detta var det vid ansökningstillfället inte många som hade några anmärkningar mot instiftandet av ett biosfärområde.

Samrådsgruppen i Kristianstad för naturvård (och även kulturvård i och med att biosfärområdet är ett kulturlandskap) som visserligen inte har någon beslutsfattande status men som ändå har stora möjligheter att påverka utvecklingen i biosfärområdet. Detta på grund av gruppens breda intresseförankring. I samrådsgruppen finns bland annat representanter från Kristianstad kommun, Länsstyrelsen, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), naturskydds-, jakt- och fiskeföreningar. Denna samrådsgrupp tillsammans med det långa förarbetet innan biosfärområdesutnämningen anses vara de huvudsakliga anledningarna till att så stor enighet finns i området då tänkbara konflikter tidigt identifieras och förebyggs.²⁸

De två svenska biosfärområdena Torneträsk och Kristianstads Vattenrike, har som ovan noterat haft helt olika utgångspunkter redan från början. Vattenriket har ett välutvecklat lokalt engagemang och samarbete mellan intressenter där många olika röster görs hörda, något som Torneträsk biosfärområde helt saknar i nuläget. Det är få utav de bofasta i Kiruna kommun som känner till att det ens existerar ett biosfärområde i kommunen. Vidare är inställningen till biosfärområdet i Torneträsk bland de flesta som vet om att det finns varken positiv eller negativ. Mycket tyder även på att lokala myndigheter och lokalbefolkningen inte ser eventuella möjligheter och fördelar med biosfärområdet.²⁹

3.1 Biosfärområdets grundprinciper

UNESCO:s program *Man and the Biosphere* (MaB), syftar till att förbättra den globala relationen mellan människa och miljö. MaB-programmets uppgift är att utveckla grunden för hållbart nyttjande och bevarande av den biologiska mångfalden. Programmet ska uppmuntra tvärvetenskaplig forskning, demonstrera lokala goda exempel på hållbart nyttjande av natur- och kulturresurser samt utbilda inom dessa områden. MaB-programmet ska alltså bidra till större samverkan mellan vetenskap, lokal kunskap samt regional och lokal förvaltning. Ytterligare ett mål är att utveckla principer för ett hållbart brukande av kulturarvet och naturresurserna. Vidare ska verksamheten sträva mot ett verkställande av Agenda 21 och anslutande konventioner, särskilt konventionen för biologisk mångfald.³⁰

²⁸ Jämting, Hanna & Nilsson, Mikael, *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike –utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden*. (2005)

²⁹ Ibid.

³⁰ Svenska MaB-programmet (2006b): <http://www.unesco.vr.se> [2006-04-19]

Det svenska MaB-programmet är fokuserat på tre huvudsakliga arbetsområden.³¹ Dessa är:

1. Biosfärområden – ett komplement

Svenska MaB-programmet skall verka för att biosfärområden inrättas och att utformningen och verksamheten är enligt gällande internationella principer. Biosfärområden skall omfatta ett landskapsperspektiv och ses som ett komplement till kultur- och naturreservat samt nationalparker.

2. Forskning och utveckling i samverkan med lokal kunskap

Svenska MaB-programmet skall verka för en förstärkning av forskning och utveckling i enlighet med MaB-principer samt att denna kunskap samverkar med lokal och erfarenhetsbaserad kunskap.

3. Katalysator för hållbar utveckling

Svenska MaB-programmet har multipla funktioner. Programmet vill koppla samman forskarsamhället, myndigheter samt lokal/regional förvaltning av både natur- och kulturarvet. En ledstjärna är att brukar- och gräsrotsperspektivet beaktas. Den nationella MaB-kommittén skall vara ett service- och kontaktorgan för lokala och regionala initiativ. Det centrala verktyget i det svenska MaB-programmet är verksamheten inom biosfärområdena.

Förvaltningen av biosfärområden ser olika ut från fall till fall. Exakt hur biosfärområden förvaltas varierar och anpassas efter lokala förutsättningar och behov. Gemensamt är dock att det ska finnas minst en koordinator för verksamheten i området. Koordinatorns uppgift är att ha ett gränsöverskridande samarbete mellan de ingående intressenterna i biosfärområdet som till exempel kommun, länsstyrelse, markägare, näringsidkare och intresseföreningar. Koordinatorns generella uppgift är att verka för att biosfärområdets utformning och verksamhet är i linje med *The Seville Strategy for Biosphere Reserves* (Sevillastrategin) samt *The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves*.³²

I MaB-kommitténs verksamhetsplan för åren 2005 och 2006 står det att den ”svenska MaB-kommittén ska ta till vara och stötta lokala och regionala initiativ för att bilda och utveckla biosfärområden och fungera som ett service- och kontaktorgan för dessa initiativ”.³³ Den svenska MaB-kommittén prioriterar tre områden under dessa två år;

1. **Forskning.** MaB-programmet ska arbeta för att förstärka forskning och utveckling i biosfärområdet. Denna kunskap ska samverka med lokal och erfarenhetsbaserad kunskap.
2. **Utveckling av biosfärbegreppet och biosfärområden.** Detta område syftar till att ta fram tydliga exempel på hur bevarande och utveckling kan knytas samman.
3. **Nätverk och kommunikation.** Det är viktigt att erfarenheter mellan olika MaB-områden utbyts. Dessutom kan även olika samhällssektorer ha nytta av erfarenheter från arbete i biosfärområden. Kompetensutveckling är en viktig del i detta.³⁴

³¹ Ibid.

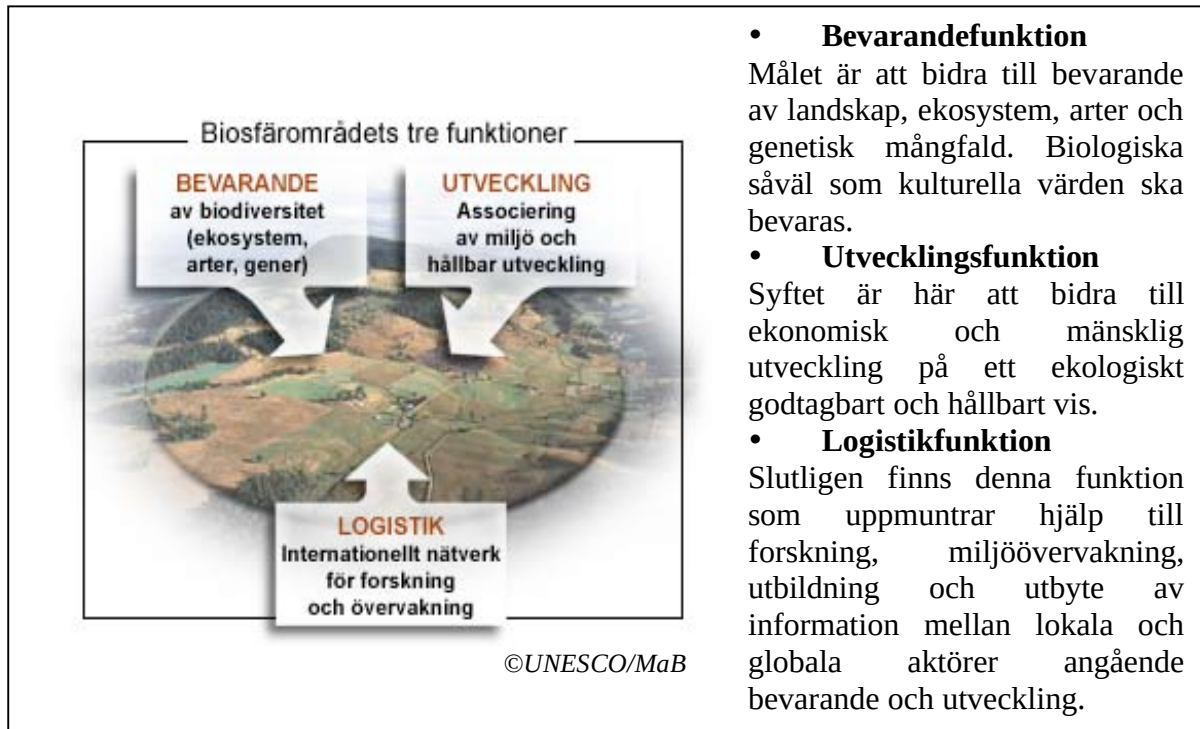
³² UNESCO (2006a); samt UNESCO (2006c); <http://www.unesco.org/mab> [2006-04-19]

³³ Vetenskapsrådet (2006); <http://www.vr.se> [2006-04-19]

³⁴ Ibid.

3.1.1 De tre funktionerna

Ett biosfärområde ska vara så stort att de kan uppfylla följande tre funktioner (figur 2):

Figur 2 Biosfärområdets tre funktioner

Källa: UNESCO 2006 (bearbetad av författaren)

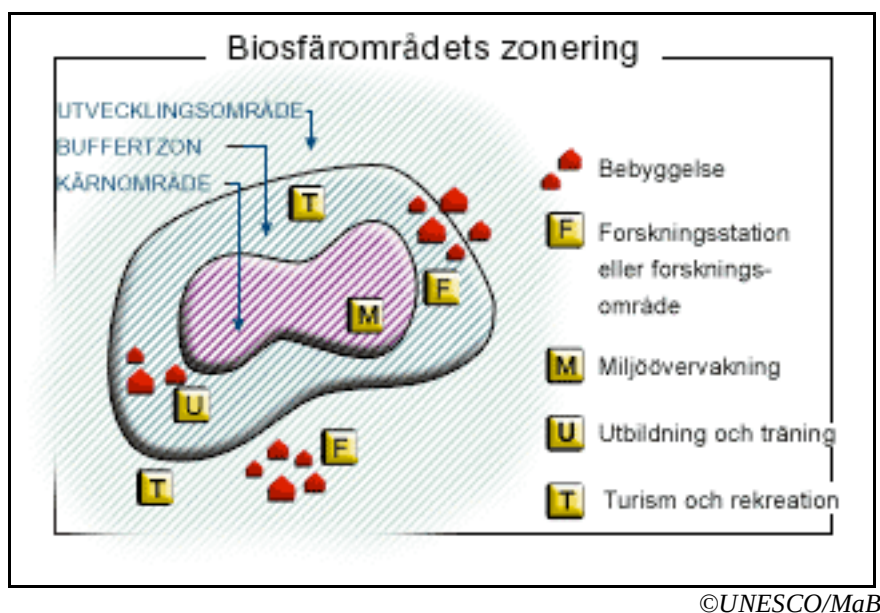
Naturvårdsverket skriver i en rapport att biosfärområdets kombinerade utvecklings- och bevarandefunktion har ifrågasatts av flera. På senare tid har dock en utvecklingspotential i miljöarbete och naturbevarande uppmärksammats av bland andra Naturvårdsverket. För att hjälpa län och regioner har Naturvårdsverket utvecklat en strategi och metodik för hur miljöfrågor ska kunna integreras i utvecklings- och tillväxtarbete. Bevarande anses kunna ge utveckling både direkt och indirekt. Den direkta utvecklingen kan exempelvis vara att arbetstillfällen uppkommer då naturen måste vårdas och brukas. Men bevarande ger även utveckling indirekt genom en ökad attraktivitet för regionen. Detta skapar en ökad efterfrågan av rekreation och turism i och med att natur- och kulturmiljön förbättras. Även utveckling kan leda till bevarande eftersom det i många fall är en förutsättning för att bevarandet ska vara möjligt. En miljöteknisk utveckling kan exempelvis förenkla miljöarbetet i biosfärområdet. En förhoppning är att biosfärområdestanken och bevarandefunktionen ska inspirera utvecklare att skapa nya produkter och ny teknik för att stödja miljöarbetet. Arbetet med att förena bevarande- och utvecklingsfrågor kräver att ansvariga inom de båda områdena samarbetar i högre utsträckning. Idag är frågorna relativt uppdelade mellan olika myndigheter, organisationer och personer.³⁵

3.1.2 Zonering

En zoneringsprincip används inom biosfärområdena för att säkerställa bevarandet av den biologiska mångfalden. En svaghet med traditionella naturskyddsområden är att om de är isolerade så blir det svårare att uppfylla syftet, eftersom miljöskadande verksamheter kan finnas alldeles utanför områdets yttre gräns och därmed påverka det skyddsvärda området. I

³⁵ Risinger, Björn & Åhrén, Per-Magnus. Hur passar biosfärområden in i Naturvårdsverkets arbete? Ur: Naturvårdsverket. *Biosfärområden – Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård*. Rapport 5431 (Stockholm: Naturvårdsverket, 2004)

och med biosfärområdets zoneringsprincip så motverkas detta.³⁶ UNESCO:s zoneringsprincip innebär att området delas in i tre zoner (figur 3).³⁷

Figur 3 Biosfärområdets zoner

Källa: UNESCO 2006

- **Kärnområdet** syftar till att bibehålla en biologisk mångfald genom att bevara och skydda känsliga och värdefulla arter och biotoper.³⁸ Ofta är dessa områden redan existerande naturskyddsområden, exempelvis nationalparker eller naturreservat.³⁹ Detta område måste vara lagligt fastställt och det kan finnas fler än ett kärnområde inom ett biosfärområde. I regel förekommer ingen mänsklig aktivitet i området förutom miljöövervakning och forskning.⁴⁰ Kärnområdena kan bestå av ursprunglig natur, av människan formad natur med höga naturvärden eller värdefulla kulturella värden (historiska eller nutida).
- **Buffertzonens** uppgift är att förstärka skyddet i kärnområdet samt omringa och/eller sammankoppla kärnområden.⁴¹ De aktiviteter som förekommer bör hjälpa till att skydda bevarandebestånden i kärnområdet. Restriktioner i buffertzoner skall bygga på frivilliga överenskommelser och i buffertzonen kan även forskning förekomma.⁴²
- **Övergångsområde/utvecklingszon** är biosfärområdets yttre zon och etableras för att främja den hållbara utvecklingen. Här ska modeller för god markanvändning och hållbar utveckling användas⁴³ och lokalt förankrat och långsiktigt hållbart utvecklingsarbete prioriteras. Detta område är viktigt för den ekonomiska och sociala utvecklingen i regionen.⁴⁴

³⁶ Thorell. *Biosfärområden i Sverige* 1999

³⁷ Svenska MaB-programmet: Biosfärområden: tre funktioner och tre zoner (2006): <http://www.unesco.vr.se/> [2006-04-09]

³⁸ Thorell et al. *Biosfärområden i ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv*. 2004

³⁹ Thorell. *Biosfärområden i Sverige*. 1999

⁴⁰ UNESCO (2006) <http://www.unesco.org/mab> [2006-04-19]

⁴¹ Thorell. *Biosfärområden i Sverige*. 1999

⁴² UNESCO (2006): <http://www.unesco.org/mab> [2006-04-19]

⁴³ Thorell. *Biosfärområden i Sverige*. 1999

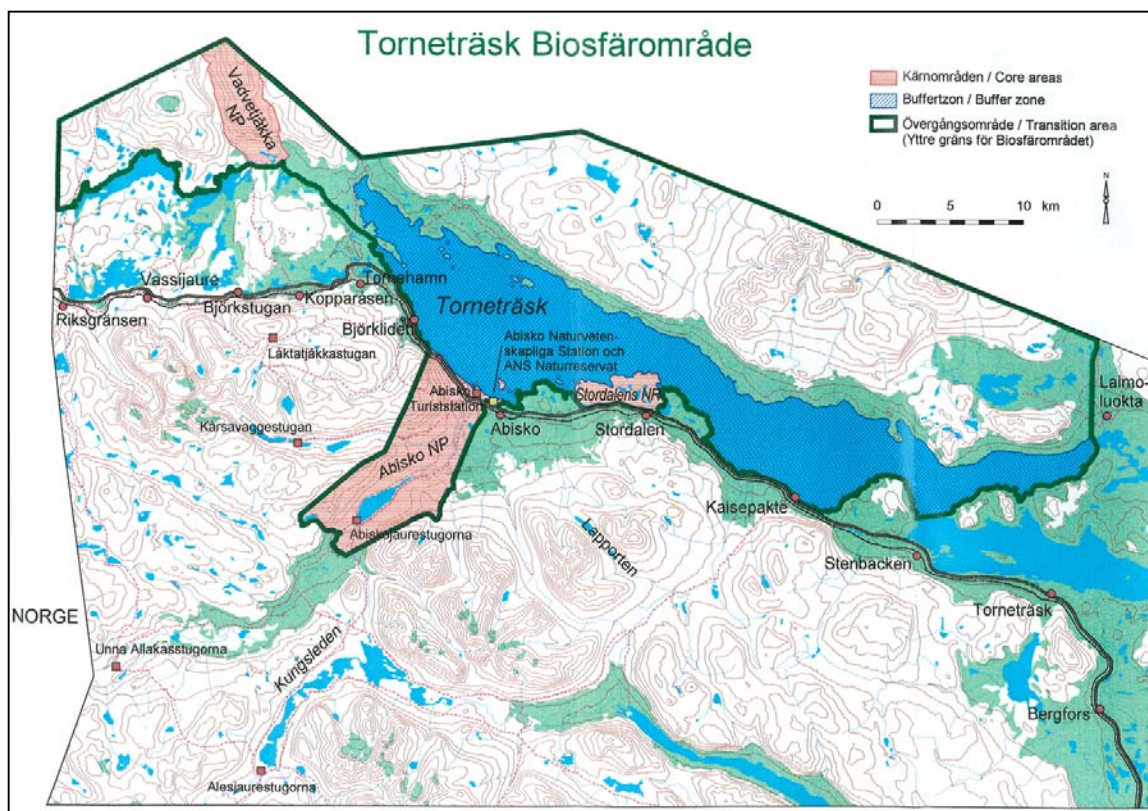
⁴⁴ Thorell et al. *Biosfärområden i ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv*. 2004

3.2 De svenska biosfärområdena

I Sverige finns det idag två stycket godkända biosfärområden Torneträsk och Kristianstads Vattenrike. Ytterligare områden i Sverige som har planer på instiftande av biosfärområden och bedriver förstudier är; Vänerskärsgården med Kinnekulle och Nedre Dalälven.

3.2.1 Torneträsk biosfärområde

Torneträsk biosfärområde är beläget i Kiruna kommun i den nordligaste delen av Sverige (figur 4). I norr och i väst gränsar biosfärområdet till Norge. Det 965 km² stora området utsågs år 1986 till biosfärområde efter att Sveriges regering lämnat förslaget till UNESCO. I Torneträsk biosfärområde ingår två nationalparker; Abisko (etablerad år 1909) och Vadvetjåkkå (etablerad 1920), två naturreservat; Stordalens (etablerat år 1980) och Abisko Naturvetenskapliga Stations naturreservat (etablerat år 1982) samt en utav Sveriges största fjällsjöar Torneträsk.⁴⁵

Figur 4 Torneträsk biosfärområdes omfattning och zonindelning

Källa: Karin Aune 2001. Ur: Wall 2001. Bilaga 4

I biosfärområdet utgör de båda nationalparkerna samt naturreservaten kärnområdena, medan sjön Torneträsk är buffertområdet. Utvecklingsområdet ligger norr och nordväst om sjön. I en utvärdering från UNESCO från år 1999 framkommer att biosfärområdessatsningen komplicerats på grund av svårigheten att uppfylla utvecklingsfunktionen med ett så litet antal bofasta.⁴⁶

⁴⁵ Wall, Sandra. *En studie om hållbar utveckling i Torneträskområdet*. Uppsala: Uppsala universitet 2001

⁴⁶ Lake Torne BR (Mikael Krekula och Karin Aune). *Answer to the recommendations of the Advisory Committee*. (2001)

I området ligger Abisko Naturvetenskapliga Station (ANS) som etablerades år 1912⁴⁷ och har sedan år 1935 ägts av den Kungliga Vetenskapsakademien (KVA). KVA är en oberoende organisation med målet att främja vetenskaperna företrädesvis matematik och naturvetenskap. På ANS arbetar omkring tio personer men varje år anländer gästforskare från hela världen vilka bedriver forskning och undervisning på stationen.⁴⁸

Området kring Torneträsk kallas ibland för "vildmark", men bör ses som ett kulturlandskap trots att det inte är lika hårt nyttjat som jordbruksmarkerna söderut. Renskötseln har bedrivits i århundraden och denna har satt sin prägel på landskapet. Djurlivet i Torneträskområdet är framför allt representerat av renar, fjäll- och dalripa samt fjälllämmel. Även hotade djur finns i området som till exempel björn, järv, falk och örn. I områdets sjöar lever bland annat sik, laxöring och röding. Av vegetationen kring Torneträsk är cirka 60 procent ovan trädgränsen och detta alpina område upptas av fjällhedar. Nedanför trädgränsen domineras landskapet av subalpina hedar, ängar, myr- och kärrmarker. Dessutom är stora arealer täckta med fjällbjörk. Floran är mycket varierande och särskilt rik där jorden är av kalkrikt slag. Det är stora olikheter på vegetationen i de östra och västra delarna, detta beror framförallt på skillnader i topografin.⁴⁹

De snart 20 år som Torneträskområdet varit ett biosfärområde har varit kantade av problem. Under stora delar av 1990-talet var Torneträsk biosfärområde i stort sett bara en "papperspark" utan vare sig en ansvarig organisation eller finansiering. Under slutet av 1990-talet återupptogs projektet och en koordinator utsågs, med den huvudsakliga uppgiften att engagera den lokala befolkningen genom att göra forskningen på ANS mer tillgänglig.⁵⁰ I början på 2000-talet uppmärksammade Kiruna kommun och Länsstyrelsen i Norrbotten biosfärområdet och ställde sig positiva till projektet. År 2001 avslutades Forskningsrådsnämndens (FRN) forskningsanslag till området.⁵¹ Efter två år utan någon större aktivitet inom biosfärområdesarbetet anställde kommunen två personer, som har arbetat med uppgraderingsfrågan inom området.⁵² Dock är ansvarsfrågan ännu inte löst vilket försvårar vidare utveckling av biosfärområdet. Eftersom ett biosfärområde ej är lagligt skyddat (förutom de nationalparker och naturreservat som utgör kärnområdena) krävs en hög grad av samarbete och enighet bland aktörerna i området, vilket man idag även arbetar med.

3.2.2 Kristianstads Vattenrike

Kristianstads Vattenrike ligger i Kristianstad kommun i nordöstra Skåne och omfattar Helgeåns nedre avrinningsområde, samt de kustnära delarna av Hanöbukten (figur 5). Området är präglat av vidsträckta arealer med naturliga översvämningsmarker. Den totala ytan för kärn-, buffert- och utvecklingsområde uppgår till 1044 km². Kristianstads Vattenrike var ett lokalt initiativ från Sven-Erik Magnusson som vid projektstarten var anställd vid Kristianstads Länsmuseum dit även projektet till en början hade en koppling.⁵³

⁴⁷ Kling, Johan. *The Use of Information Technology in Integrating Scientific Information in Local Development: Lake Torne Biosphere Reserve* Ur: Red: Ilkka Eisto, Timo J. Hokkanen, Martin Öhman, Anne Repola. *Local Involvement and Economic Dimensions in Biosphere Reserve Activities*. (Helsinki: Academy of Finland, 1999)

⁴⁸ Kungliga Vetenskapsakademien (2005): <http://www.kva.se/> [2005-04-20]

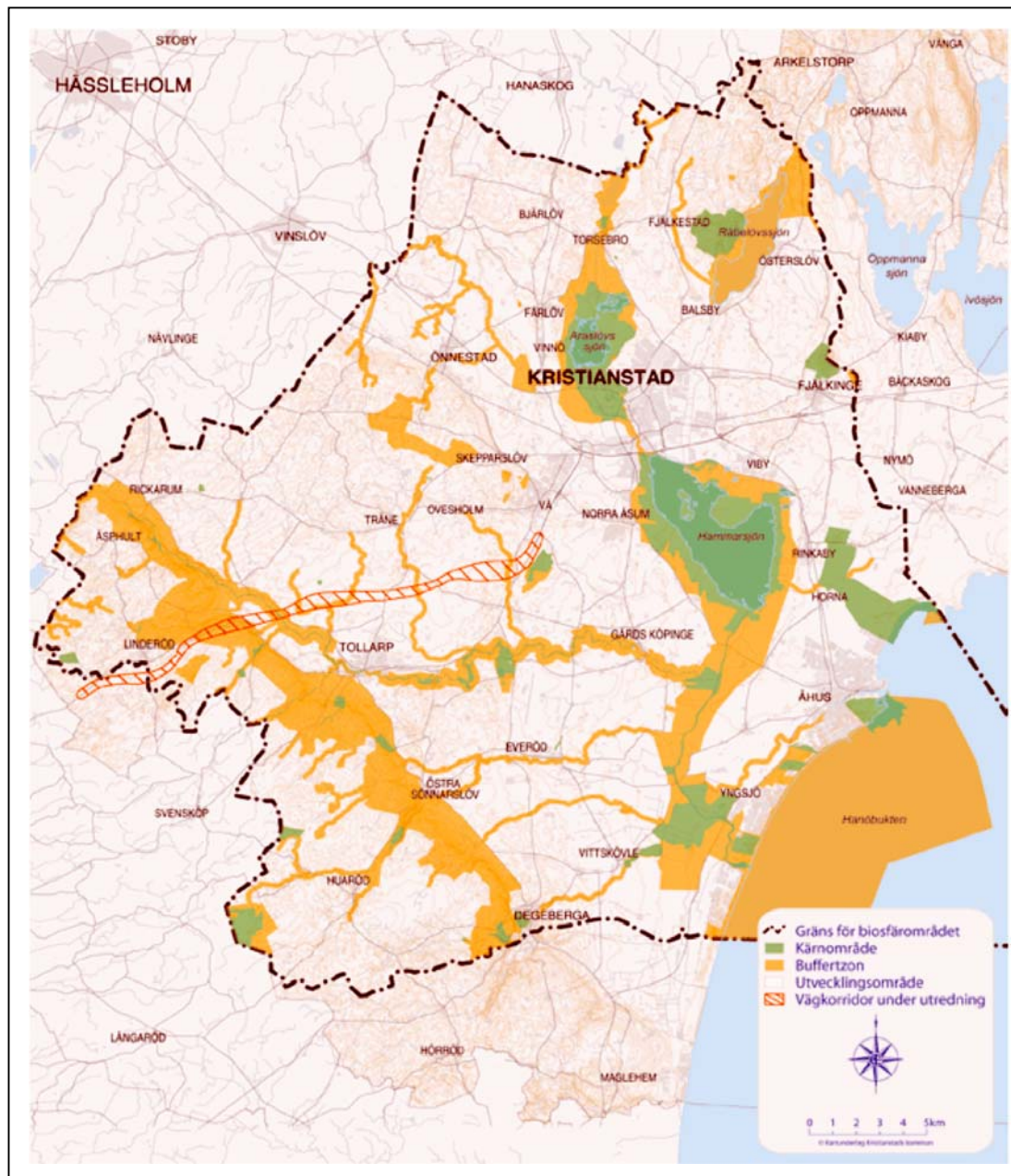
⁴⁹ Abisko Naturrum: Abisko Naturturism (2006): <http://www.abisko-naturum.nu/> [2006-04-20]

⁵⁰ Maria Thorell, et al. *Biosphere Reserves Development in Sweden* Report for the NordMAB Conference 13-15 October 2004, in Salacgriva, Latvia. (Göteborg, Kristianstad, Kiruna och Stockholm: 2004)

⁵¹ Wall. *En studie om hållbar utveckling i Torneträskområdet*, 2001

⁵² Thorell et al. *Biosphere Reserves Development in Sweden*. 2004

⁵³ Hahn et al. *Collaborative learning, organizational innovation, and adaptive co-management*. 2003

Figur 5 Kristianstads Vattenrikes biosfärområde samt zonindelning

Källa: Magnusson et al. *Biosfärområde i Kristianstads Vattenrike Ansökan till UNESCO*. 2005. s.121

Kristianstads Vattenrike har sedan starten haft ett starkt regionalt och nationellt stöd och arbetat efter MaB-principerna ända sedan starten år 1989. Området kallades redan innan den officiella biosfärområdes utnämningen för Sveriges enda fungerande biosfärområde.⁵⁴ Under de första tio åren var det huvudsakligen drift av ett Ekomuseum som gällde men samtidigt lades en grund för att knyta samman bevarande, utveckling och hållbart utnyttjande av de lokala resurserna. Ekomuseet är ett 3,5 mil långt område längs Helgeå innefattande 13 besöksplatser med vattentema, medan Kristianstads Vattenrikes biosfärområde består av en mycket stor del av Kristianstad kommun. Varje år tar mer än 150 000 besökare del av Ekomuseets olika besöksplatser i våtmarkslandskapet. Sven-Erik Magnusson är idag koordinator för biosfärområdet Kristianstads Vattenrike.⁵⁵

⁵⁴ Thorell et al. *Biosphere Reserve Development in Sweden*. 2004

⁵⁵ Magnusson et al. *Biosfärområde i Kristianstads Vattenrike Ansökan till UNESCO*. 2005

Biosfärområdet Kristianstads Vattenrike ser ut på följande sätt: 6 procent är kärnområde, 23 procent är buffertzona och 71 procent är övergångsområde/utvecklingsområde. Kärnområdena är sex stycken naturreservat, naturvårdsområden och Natura 2000-områden. Områdena som ingår i buffertzonerna är huvudsakligen Ramsar-områden (de delar som inte är naturreservat, naturvårdsområden eller Natura 2000 områden), områden av riksintresse för bevarande av naturen, strandskydd samt skogliga biotopskydd. Övergångsområdet är övrig areal i det berörda området, både land och vatten.⁵⁶

Djurliv, växtlighet och kulturlandskapet har en betydande roll i Vattenriket. Mer än 260 olika fågelarter har observerats i våtmarksområdet. I anslutning till området häckar 120-130 av dessa, varav ett 20-tal är rödlistade (med detta menas att de riskerar att försvinna från det avsedda området). Sammanlagt finns det minst 711 olika rödlistade arter av växter och djur i området⁵⁷. Det finns en rik flora och området inom Kristianstads Vattenrike är mycket omväxlande med myrar, sjöar, sumpskogar, kustlaguner och slätter. Människan har verkat i området i århundraden och skapat ett levande kulturlandskap med bland annat kanaler, borgar och industrier som alla använder sig av Helgeåns vatten på olika sätt. Dessutom har det speciella landskapet bidragit till att jordbruket inte kunnat bedrivas på "vanligt" sätt. Exempel på detta är det vandrande åkerbruket, strandängar för bete samt utmarksbeten för kor.⁵⁸

3.2.3 Jämförelse mellan de svenska biosfärområdena

Översiktlig jämförelse mellan Torneträsk och Kristianstads Vattenrike finns i tabell 1.

Tabell 1 Sammanfattande jämförelse: Torneträsk & Kristianstads Vattenrike

	Torneträsk biosfärområde	Kristianstads Vattenrike
Yta	965 km ²	1044 km ²
- varav kärnområden	- 110 km ² (11%)	- 72 km ² (6%)
- varav buffertzoner	- 250 km ² (26%)	- 229 km ² (23%)
- varav utvecklingsområde	- 604 km ² (63%)	- 743 km ² (71%)
Invånare (Kärn-/Buffert-/Utvecklingszon)	(ca 10/0/0)	68 000 (14 / 1960 / 66370)
Zonering:		
- kärnområden	Abisko Nationalpark Vadvetjåkkå Nationalpark Stordalens Naturreservat ANS Naturreservat	Naturreservat Naturvårdsområden Natura 2000 områden
- buffertområden	Sjön Torneträsk	Ramsarområden Riksintressen (bevarande) Strandskydd Skogliga biotopskydd Med mera

Källor: Magnusson et al. 2005, Wall 2001, Jonasson 2005-04-25, Thorell et al. 2004.

Tabell 1 visar att de båda biosfärområdenas zoner är likvärdig storleksmässigt men utformningen skiljer sig åt då de är zonerade efter olika principer delvis på grund av skillnader i strategier och mellan de olika typer av naturskyddsområden som finns inom

⁵⁶ Kristianstads Vattenrike (2006a): <http://www.vattenriket.kristianstad.se> [2006-04-20]

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Magnusson, Sven-Erik, Karin Magntorn, Elisabet Wallsten, Hans Cronert & Magnus Thelaus. *Biosfärområde i Kristianstads Vattenrike Ansökan till UNESCO*. Kristianstad: 2005.

biosfärområdet. Kristianstads Vattenrike är zonerat efter de gällande riktlinjerna för dagens biosfärområden medan Torneträskområdets zonering inte är uppgraderad för att följa dessa nya riktlinjer. I buffertzonen ska möjligheter finnas att bedriva forskning, utbildning och turismverksamhet men i och med att Torneträskområdets buffertzona består av sjön Torneträsk blir detta komplicerat. Den stora skillnaden mellan Torneträsk biosfärområde och Kristianstads Vattenrike är emellertid invånarantalet då biosfärområdet i Kristianstad innefattar hela Kristianstad stad.

3.2.4 Områden som bedriver förstudier

Områden som idag bedriver förstudier för att eventuellt bilda biosfärområden är; Vänerskärsgården med Kinnekulle och Nedre Dalälven.

Nedre Dalälven

Sedan september år 2004 pågår en förstudie i Nedre Dalälvens Intresseförenings regi om att bilda ett Biosfärområde kring Nedre Dalälven. Planen är idag att gå vidare med att undersöka förutsättningarna för att få till stånd ett biosfärområde i Nedre Dalälvsområdet. Sammantaget har hittillsvarande analyser och förankringsverksamhet i huvudsakligen visat att det finns starka motiv för och ett stöd för att gå vidare mot att bilda ett biosfärområde. De menar i regionen att ett eventuellt biosfärområde i Nedre Dalälvsområdet skulle ytterligare kunna understryka de höga värdena i området och bidra till en ökad attraktionskraft samt visa omvärlden att ett seriöst arbete bedrivs, med långsiktighet och uthållighet utifrån kvalitativa förutsättningar.

Något förslag till geografisk avgränsning av biosfärområdet finns ännu inte, men kommer att ske i nära samverkan med berörda kommuner och markägare.⁵⁹

Vänerskärsgården med Kinnekulle

Götene kommun har tillsammans med Lidköpings och Mariestads kommuner inlett en förstudie där möjligheterna att bilda ett biosfärområde utreds. Studien är ettårig och pågår till den 1 juni 2006. Under året koncentreras arbetet till att undersöka bygdens intresse av att bilda ett biosfärområde. Baserat på detta underlag ska ett beslut fattas av kommunerna om man vill fullfölja vägen mot att bilda ett biosfärområde.

I förstudien undersöks om området har de kvaliteter som behövs för att bli ett biosfärområde och om det är realistiskt att på sikt bedriva och utveckla ett arbetssätt som ligger i linje med *The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves* (den gemensamma strategin för världsnätverket av biosfärområden). Förstudiens underlag ska ligga till grund för kommunernas beslut om fortsatt arbete mot en ansökan till UNESCO.⁶⁰

⁵⁹ Nedre Dalälven (2006): <http://www.nedredalalven.se/> [2006-05-01].

⁶⁰ Vänerskärsgården med Kinnekulle (2006) <http://www.vanerkulle.se/> [2006-04-20]

4 Tidigare forskning

Forskning kring skyddade områden är relativt omfattande och förekommer med flertalet olika infallsvinklar. För denna uppsats är den samhälls- och tvärvetenskapliga forskningen kring skyddad natur aktuell, främst den kring biosfärområden men även den kring naturvård och turism.

Etableringen av naturskyddade områden och diskurser rörande skyddade områden har vid flera tillfällen visat sig medföra vissa svårigheter. Ett för denna uppsats centralt exempel är Kirunafjällens nationalparksförslag som utlöste en stor debatt i mitten på 1980-talet, vilket behandlas i en rapport skriven av Klas Sandell.⁶¹ Kopplingen mellan biosfärområden och denna problematik är inte helt självklar, men mycket tänkvärd då Torneträsk biosfärområde ligger i området och instiftades nästan samtidigt. Torneträsk biosfärområde och Kirunafjällens nationalparksförslag skiljer sig åt då nationalparksförslaget innebär ett lagstadgat skydd i hela området medan biosfärområdet innebär en friare markanvändning. Det finns emellertid vissa likheter mellan de båda förslagen, bland annat zonerings och strävandet efter lokal utveckling, trots dessa likheter blev mottagandet mycket olik.⁶²

Begreppet hållbar utveckling är en stor beståndsdel i konceptet för biosfärområden. Trots att inte uttrycket började användas förrän år 1987 i samband med "Brundtlandrapporten", så har biosfärområdeskonceptet byggts på tanken med hållbar utveckling redan från starten på 1960-talet. Inom begreppet ryms inte bara hållbar ekologisk och ekonomisk utveckling utan även hållbar social och kulturell utveckling.⁶³

4.1 Hållbar utveckling

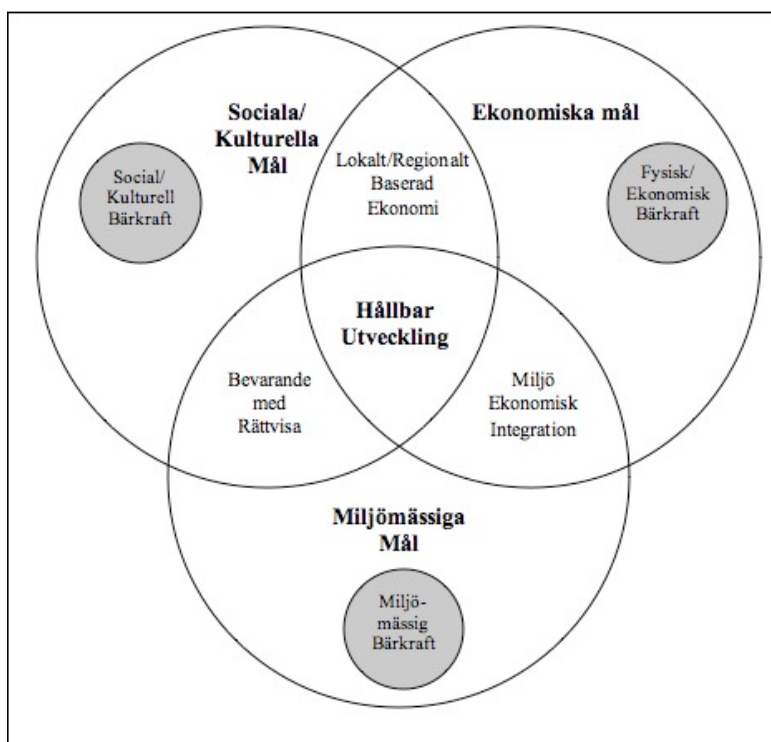
Perti Rannikko beskriver de lyckade sidorna av hållbar utveckling som följande: Social och kulturell hållbarhet förstärker individens kontroll över deras liv, om resultatet av utvecklingen fördelas likvärdigt och utveckling sker i harmoni med den kulturella kontexten. Ekonomisk hållbarhet innebär att utveckling sker ekonomiskt effektivt och konkurrenskraftigt och de kommande generationerna tas i aktning. Ekologisk/miljömässig hållbar utveckling sker i harmoni med ekologiska processer. Hänsyn tas till biologisk mångfald samt till bevarande och skydd av naturresurser.⁶⁴ Hur aspekter på hållbar utveckling hör samman beskrivs något förenklat i figur 6.

⁶¹ Sandell, Klas. *Ett reservatsdilemma – Kiruna nationalparksförslag 1986-1989 och makten över fjällen som fritidslandskap*. Rapport R 2000:5 (Östersund: ETOUR, 2001)

⁶² Sandell, Klas. *Reservat och biosfärområden i allemansland*. 2003

⁶³ Thorell et al. *Biosphere Reserve Development in Sweden*. 2004

⁶⁴ Rannikko, Perti. *Biosphere Reserves and Social Sustainability*. Ur: Red: Ilkka Eisto, Timo J. Hokkanen, Martin Öhman, Anne Repola. *Local Involvement and Economic Dimensions in Biosphere Reserve Activities*. (Helsinki: Academy of Finland, 1999)

Figur 6 Hållbar utveckling

(författaren; efter Dalal-Clayton & Wright⁶⁵)

Problematiken kring rekreation och friluftsliv kontra andra näringar och aktiviteter behandlas i Tolvanen, Forbes, Wall och Norokorpi där konflikter mellan rekreation och naturbevarande beskrivs mer ingående.⁶⁶ Författarna menar att den naturbaserade turismnäringen och naturbevarande verksamheter har liknande mål och att dessa inte nödvändigtvis behöver konkurrera. De beskriver här Budowskis (1976) tre kategorier av samexistens mellan naturbevarande och turism:

1. **Konflikt.** Den första kategorin grundas på tanken att konflikter uppstår när turismen påverkar naturmiljön negativt eller när naturbevarande och turism samexisterar men har liten kontakt sinsemellan. Detta kan kopplas till biosfärområdesprincipen som grundar sig på samexistens mellan bland annat turismnäringen och de naturbevarande krafterna för att på så sätt undvika konflikter.
2. **Samexistens.** Enligt Tolvanen et al menar Budowski att den andra kategorin är samexistens. Detta är möjligt när en uppdelning av området i olika markanvändningsområden görs. På liknande sätt fungerar biosfärområdesstrategins zoneringsstanke. Dock koncentreras Budowskis zoneringsprincip framförallt på olika rekreativa och turistiska verksamheter som vandring, cykling och skidåkning.

⁶⁵ Ur: Wright, Pamela, *Tools for sustainability analysis in planning and managing tourism and recreation in the destination*. Ur: Red: C. Michael Hall & Alan A. Lew, *Sustainable Tourism – a geographical perspective*. (Essex: Addison Wesley Longman Limited, 1998)

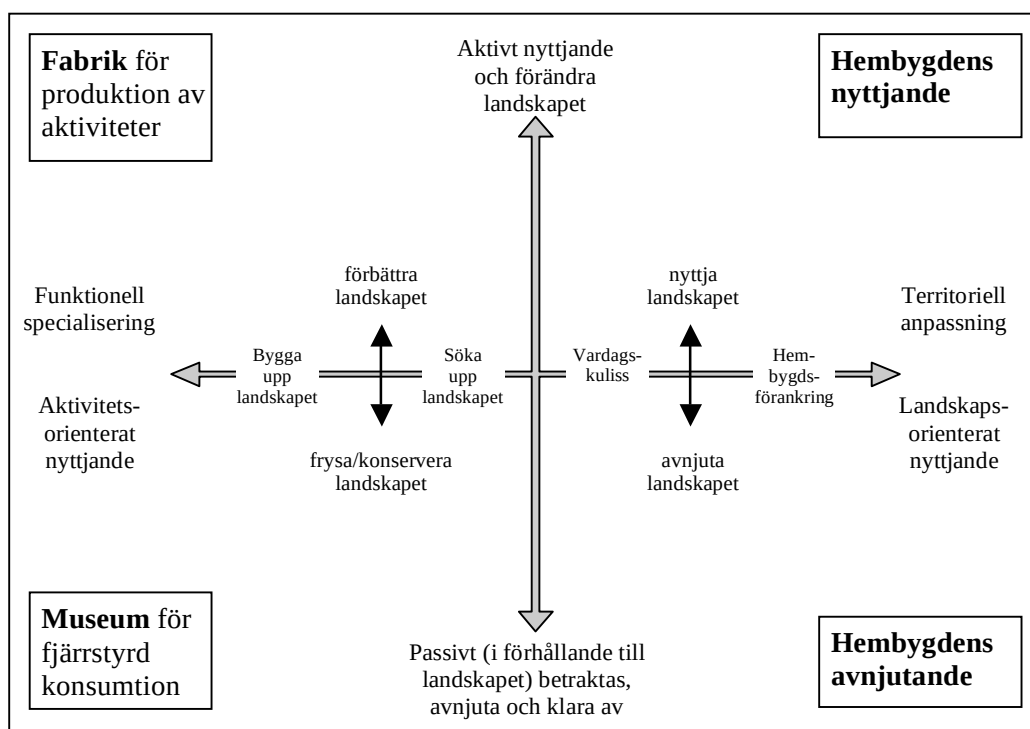
⁶⁶ Tolvanen, A. & Forbes, B. & Wall, S. & Norokorpi, Y. Recreation at Tree Line and Interactions with Other Land-Use Activities. Ur: Red: F.E Wielgolaski, P.S Karlsson, S.Neuvoenen, D. Thannheiser. *Plant Ecology, Herbivory, and Human Impact in Nordic Mountain Birch Forests*. (Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005)

3. **Symbios.** Den tredje kategorin är symbios mellan de båda näringarna och uppkommer när uppskattningen av naturen och bevarandebidraget ökar i och med turismen. Här gäller det att ena samtliga aktörer i området.

Dessa tre kategorier anser jag kunna användas även när det gäller andra intressen än den naturbaserade turismnäringen och naturbevarande verksamheter. Konflikt-, samexistens- eller symbiosförhållanden kan till exempel råda även mellan de politikområden, som i förekommande fall är aktuella för biosfärområden.

4.2 Ekostrategisk begreppsram

Arbetet med Torneträsk biosfärområde har som nämnt många likheter med problematiken kring Kirunafjällens nationalparksförslag som Klas Sandell undersökt. Sandell har utarbetat modellen ”den ekostrategiska begreppsramen” i samband med en utredning om Kirunafjällens nationalparksförslag. Figur 7 bygger på de huvudsakliga förhållningssätt som människan i vanliga fall har till naturen och landskapet. Den ena axeln i denna fyrfältsfigur är mellan strategin att utgå från att det lokala landskapet (höger) kontra att storskaligt dominera och specialisera landskapet (vänster). Och den andra axeln är mellan att aktivt nyttja och förändra landskapet (uppe) kontra att passivt betrakta, avnjuta och klara av det lokala landskapet (nere).

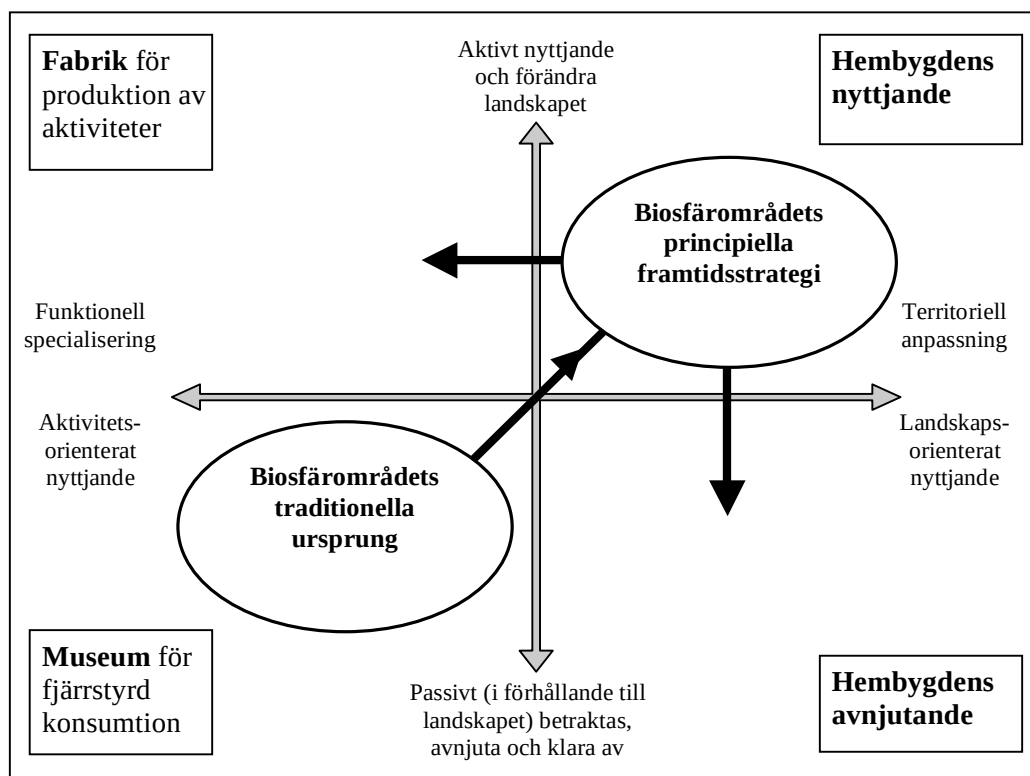

Figur 7 Den ekostrategiska begreppsramen

Källa: Sandell 2001. s.30

Särskilt viktigt är det att här uppmärksamma landskapsfenomenet ”ett reservat” i traditionell bemärkelse och dess intresse för att ”passivt dominera ett landskap” (nedre vänstra hörnet). Alltså en ambition som går ut på att försöka dominera natur och landskap men utan att förändra det. Att ”frysa” eller ”konservera” ett landskap. Inte bara kulturpåverkan bör här kontrolleras, som olika typer av nyttjande och ickenyttjande, utan också naturens ständiga förändringsprocesser (succession, viltpopulationers förändrligheter etc.) bör ”kontrolleras” så långt det är möjligt. All sådan kontroll måste förstås ske i förhållande till av någon/några uppställda landskapsideal, till exempel ett ”öppet kulturlandskap” av förindustriellt snitt, eller

ett ”opåverkat naturlandskap” av förkulturellt snitt.⁶⁷ Sandell har vidareutvecklats figuren den ekostrategiska begreppsramen till att även gälla biosfärområden (figur 8).

Figur 8 Ekostrategisk analys av biosfärområdesstrategin

Källa: Sandell 2003. s.44

Sandell anser att biosfärområdet placeras i det övre högra hörnet i fyrfältaren på grund av dess ambition att arbeta mot en lokalt baserad hållbar utveckling. Pilar mot de närstående fälten pekar på biosfärområdets funktion som inspirationskälla och modell regionalt och globalt. Biosfärområdets traditionella ursprung i nedre vänstra hörnet beskriver bevarandetanken som ofta ligger bakom utnämningen av ett biosfärområde samt kravet på att lagstadgat skyddade kärnområden ska finnas i området.⁶⁸ I biosfärområdenas ungdom var arbetet och synsättet av ett mer renodlat naturvetenskapligt intresse för studier i relativt orörda områden.⁶⁹

Sandell menar vidare att ”reservattänkandet” kring biosfärområden har gjort en 180 graders sväng. Från nationalstatens och det internationella forskarsamhällets och turismens behov av skyddade områden för identitet, rekreation och referens till att ett biosfärområde ses som ett sätt att skydda det lokala samhället från yttre tryck. Det är inte heller frågan om att utvalda biosfärområden i första hand ska sparas undan från det omgivande samhällets utveckling. De valda områdena ska i stället vara pionjärområden för det omgivande samhällets utveckling. Ett slags regionalt laboratorium för hållbar utveckling.⁷⁰

⁶⁷ Sandell, Klas & Bladh, Gabriel. Biosfärområden i Sverige: Slutsatser och Fortsättning. Ur: *Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext*. (2003)

⁶⁸ Sandell, Klas. *Reservat och biosfärområden i allemansland*. 2003

⁶⁹ Sandell, Klas. *Biosfärområden i allemansland?* Ur: Red: Bladh, Gabriel & Sandell, Klas *Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext. Arbetsrapport från en workshop i Mattila, Värmland 14 – 15 November 2002. Arbetsrapport 2003:15*. (Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap Turism och Fritid, Karlstad Universitet, 2003)

⁷⁰ Sandell, Klas. *Reservat dilemman eller utvecklingsområden? En syntesdiskussion och två fallstudier: Torneträsk biosfärområde* (2005)

Sandell anser även att biosfärområden har en stor potential inför framtiden;

”Mitt intryck är att biosfärområdesstrategin förefaller ha en stor potential inför framtiden och då kanske framför allt dess utgångspunkt i att området både skall upplevas som särskilt skyddsvärt/hotat ur globalt perspektiv – samtidigt som detta skydd skall ske utifrån det lokala samhällets långsiktiga, inte bara ekologiska, utan också ekonomiska, sociala och kulturella utveckling.”⁷¹

Klas Sandell och Gabriel Bladh anser att nedan följande tre uttryck till stor del fångar den historiska process som ligger bakom den utveckling vilket lett fram till vad de uppfattar som dagens utmaning att tillämpa biosfärområdeskonceptet i Sverige.⁷²

1. Ett koncept utan kontext!

Här åsyftas den tidigare traditionella synen på biosfärområden med utgångspunkt i relativt inskränkta naturvetenskapliga bevarandekriterier utan någon större koppling till lokala samhälls- och utvecklingsaspekter. Denna syn på biosfärområden var aktuell innan Sevillastrategin och *The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves* upprättades. Torneträsk Biosfärområde etablerades under denna epok.

2. Ett koncept söker kontext!

Här åsyftas det internationella engagemanget från 1970-talet och framåt för ett mer alternativt utvecklingsperspektiv inom miljödiskussionen som bland annat fått genomslag med Agenda 21. Det innebär en stark betoning på bevarandeintressen, integrerade i ekonomisk och social utveckling och att den lokala förankringen åskådliggörs. Detta är perspektivet som är centralat i nuvarande riktlinjer för biosfärområden enligt Sevillastrategin.

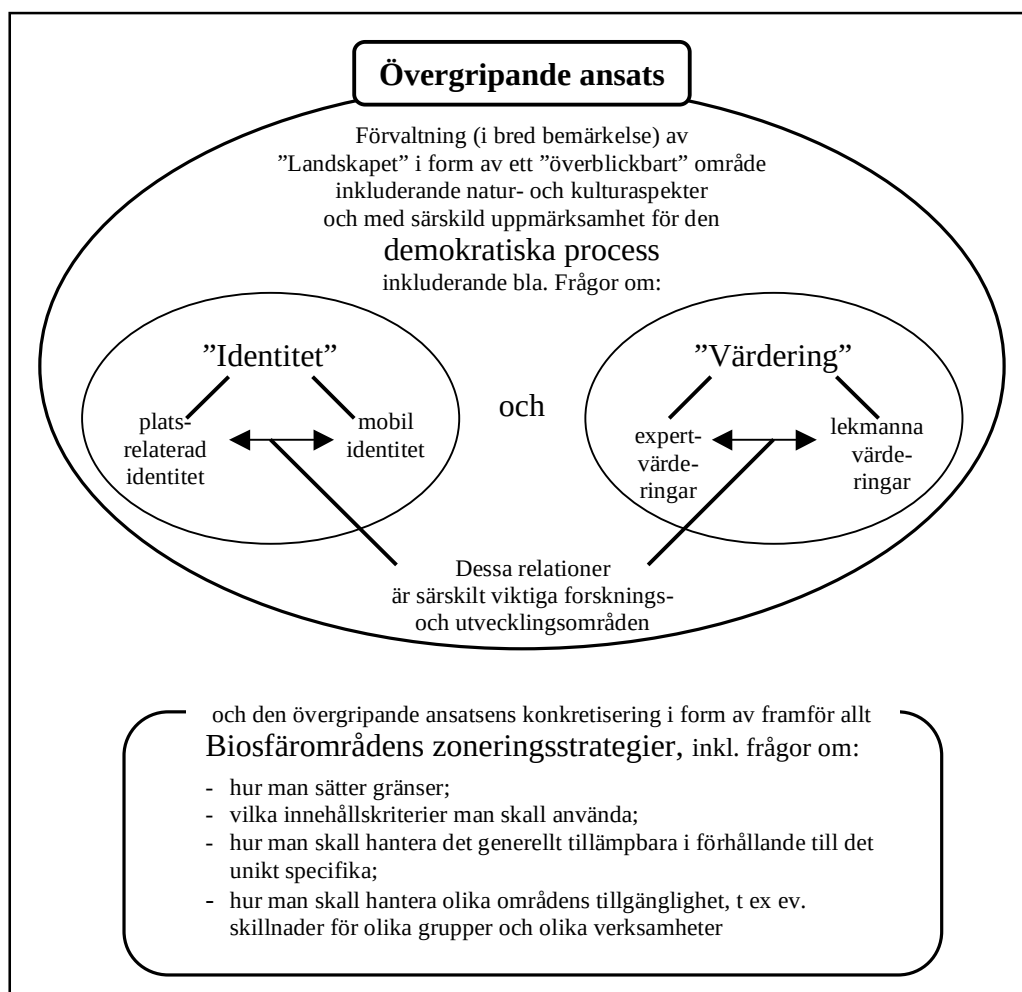
3. En kontext söker ett koncept!

Här anser Sandell och Bladh att det nu förs en diskussion kring hur nya utmaningar ska mötas och vilka möjligheter som finns för att hitta en lämplig arbetsform för dessa ambitioner inom naturvård, kulturvård och landskapsförvaltning i Sverige. Sandell och Bladh menar att utgångspunkterna för biosfärområden enligt Sevillastrategin kan vara en möjlig begreppsram och strategi värd att pröva när det på olika sätt vill omsättas utvecklingsambitioner i praktiken. Landskapsengagemang som under senare tid vuxit fram i form av tidsbegränsade projekt i linje med punkt två ovan, till exempel med stöd från EU bör kunna utvecklas vidare. Biosfärområdeskonceptet skulle alltså kunna vara ett sätt att mer långsiktigt förvalta de landskapsvärden som tidsbegränsade projekt uppmärksammar. Alltså, en kontext som söker koncept. Kristianstads Vattenrikes engagerade personal kan ses som ett exempel på detta, när ett koncept ”hittas” för det pågående arbetet.

Ytterligare en modell (figur 9) presenterad av Sandell och Bladh vilket syftar till att illustrera kritiska frågor för vidare forsknings-, utrednings- och utvecklingsinsatser för biosfärområdeskonceptets framtid i Sverige.

⁷¹ Sandell, Klas. *Biosfärområden i allemansland?* 2003. s. 14

⁷² Sandell, Klas & Bladh, Gabriel. Biosfärområden i Sverige: Slutsatser och Fortsättning. Ur: *Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext. Arbetsrapport från en workshop i Mattila, Värmland 14 – 15 November 2002.* Arbetsrapport 2003:15. (Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap Turism och Fritid, Karlstad Universitet, 2003)

Figur 9 Biosfärområdets övergripande ansats och zoneringsstrategier

Källa: Sandell & Bladh 2002. s. 61.

Denna modell visar att de stora uppgifterna i arbetet att förankra biosfärområden i det svenska samhället är dels att inkludera biosfärområdeskonceptet i den svenska landskapsförvaltningen och dels att arbeta för att utveckla en bra demokratisk process med ett lokalt deltagande. Vidare beskriver modellen viktiga forskningsområden som människans geografiska identitet samt hur landskapet värderas av olika grupper. Den övre delen av modellen, som kallas den övergripande ansatsen ska verkställas genom biosfärområdets zoneringsstrategier, som beskrivs i den nedre delen av modellen.

4.3 Skyddad natur, en motor för regional och lokal utveckling

Naturvårdsverket har i rapporten *Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling* utvärderat skötseln av naturskydd och hur detta bidrar till nyttjande av och tillgänglighet till skyddad natur. Vad skötseln av skyddade områden betyder och skulle kunna betyda för regional ekonomisk och social utveckling behandlas också. Rapporten vänder sig främst till dem som arbetar med naturvård, friluftsliv, turism samt med ekonomisk och social utveckling på central, regional och lokal nivå. Följande resonemang är till större delen uppgifter ur denna rapport.⁷³

Utvärderingen i rapporten har sökt svar på följande frågor:

⁷³ Naturvårdsverket *Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling.*, (Naturvårdsverket: Stockholm, 2005)

- Främjar skötseln tillgänglighet till och nyttjande av de skyddade områdena?
- Vad betyder skötseln för lokal sysselsättning och ekonomi?
- Vilken roll spelar de skyddade områdena för regional ekonomisk och social utveckling som underlag för företagsamhet, turism och friluftsliv och som attraktionskraft för kvarboende och inflyttning?
- Integreras naturvården och de skyddade områdena i arbetet för regional utveckling?
- Hur fungerar informations- och erfarenhetsspridningen?

Några av rapportens viktigaste slutsatser sammanfattas nedan;

Det är viktigt för myndigheter, samverkansorgan med flera på central, regional och lokal nivå att arbeta för att:

- Ändra bilden av skyddade områden, från förbud och restriktion till resurs och möjlighet. Att natur skyddas för människor och inte mot dem är ett stort faktum. Det finns nu en större öppenhet för att nyttja skyddade områden som resurser för lokal och regional utveckling. Dessutom att skyddade områden har olika syften, som passar till olika ändamål. Vidare ger skyddade områden en tryggare grund för investeringar i besöksnäringen.
- Se ekoturismkonceptet som en väg mot hållbart nyttjande av skyddad natur.
- Stimulera utveckling av kunskap om hur skyddad natur kan nyttjas för regional/lokal utveckling. Detta genom att i större utsträckning följa upp och utvärdera vidtagna åtgärder och genom att förmedla resultat av forskning inom området.
- Stärka förmedlingen av positiva projekt- och verksamhetsresultat. Där ”goda exempel” och råd om dessa kan beskrivas och förmedlas
- Skapa gemensamma mötesplatser för erfarenhetsutbyte och ökad ömsesidig förståelse när det gäller nyttjande av skyddad natur mellan regionalutvecklare, naturvårdare, turismfrämjare med flera. Detta gäller på såväl regional som lokal/kommunal nivå.
- Stödja arbetet med upphandling av skötselinsatser genom utbildning och rådgivning bland annat om hur upphandling enligt lagen om offentlig upphandling kan förenas med lokal förankring.

De skyddade områdenas betydelse för regional och lokal utveckling grundar sig bland annat i att de utgör en tryggare grund för investering i besöksnäringen eftersom de är långsiktigt skyddade. Dessutom ger de en viss kvalitetsstämpel åt de aktiviteter som knyts till dem. Hur mycket man satsar på skyddad natur som en sporre för regional utveckling är varierande mellan olika delar i Sverige. Skälen till detta kan vara olika förutsättningar ekonomiskt, engagemang eller möjlighet till besöksnäring.

4.4 Planering i skyddade områden

Konflikter angående markanvändning är inte helt ovanliga. Speciellt då den användning av skyddade områden berör turism och friluftsliv. Det är inte ovanligt att skyddade områden ligger i glesbygd där den sociala och ekonomiska situationen är ansträngd. Samtidigt är per definition turisterna, grupper och personer som kommer utifrån, i regel från urbana områden och inte sällan från främmande länder. Det här gör att redan i själva etableringen av ett skyddat område i glesbygd som inkluderar turism, att det ligger ett möte eller en kollision mellan olika landskapsuppfattningar och landskapspreferenser. Om då också de för turisterna tänkta och de lokalt traditionella rekreativiteterna skiljer sig kraftigt åt, blir det inte sällan öppna konflikter mellan å ena sidan reservats- och turismförespråkare och å andra sidan reservatsmotståndare och turismskeptiker. Det kan till exempel röra sig om snöskoteråkning mot turskidåkning. Ett tydligt exempel till dessa spänningar var diskussionerna kring nationalparksförslaget i Kirunafjällen i slutet av 1980-talet. I detta fall var det lokala motståndet så kraftfullt att man från Naturvårdsverkets sida som var central aktör för det

ifrågasatta nationalparksförslaget, bedömde att det inte var vettigt att arbeta vidare och planerna lades på is.⁷⁴ (Följande resonemang bygger på samma källa.)

Skyddade naturområden och de konflikter som kan uppstå i dessa bör egentligen inte betraktas som isolerade företeelser utan som en del i ett större system. Vilket är en av tankarna bakom biosfärsområden vilka förutom naturskydd och turism även omfattar hållbar ekonomisk och social utveckling, infrastruktur och övervakning.

Biosfärområden bygger som nämnt tidigare på zonering. Globalt, och framför allt i Nordamerika används olika typer av zonering inom områden med skyddad natur med syftet att bland annat erbjuda besökarna ett spektrum av naturupplevelser. Spektrumet spänner sig från mer urbana och tillrättalagd natur till upplevelser av total vildmark, där rekreativsmål och önskvärda förhållanden identifieras för de olika zonerna. Planeringsmodellen *Recreation Opportunity Spectrum* (ROS) förutsätter någon form av styrning av besökare med direkta eller indirekta metoder. ROS är alltså en planeringsmetod vars mål är att tillhandahålla en mångfald i utbudet av villkor för friluftsliv och turism, alltså ett spektrum. Modellen syftar även till att hantera konflikter och motsatta intressen gällande markanvändning. ROS-modellen har använts för att skapa zonindelning inom den nyligen skapade Fulufjällets nationalpark.⁷⁵

Denna modell är aktuell i biosfärområdessammanhang framförallt då det gäller utvärderingar kring planeringsmodeller så saknas det i många fall. Detta är emellertid i linje med en allmän tendens inom planering. Utvärdering och uppföljning saknas i stor grad när det gäller planeringsmodeller och framförallt gäller det miljökonsekvensbeskrivningar (MKB). Effekten av fysiska planer följs sällan eller aldrig upp och vetenskapliga utvärderingar är sällsynta. Planeringssystemet är därmed i liten grad ett lärande system. Utvecklingen av metoder och modeller är snarare driven dels av forskare normativt och för att applicera nya normer och redskap.

4.5 Biosfärområden, ett verktyg för hållbar utveckling?

I samband med en workshop rörande biosfärområdenas framtid i Sverige konstaterar Sandell och Bladh att biosfärområdena kommer att få en allt viktigare roll i Sverige, framförallt när det gäller arbete kring hållbar utveckling i kombination med naturvård, rekreation och regional utveckling.⁷⁶

I en rapport från en workshop i Montreal angående biosfärområden skriver Adrian Philips, ordförande för *World Commission on Protected Areas of ICUN*, att många biosfärområden inte uppfyller samtliga idéer i biosfärområdesprincipen och att kommunikationen mellan biosfärområdena måste stärkas. Men han menar vidare att arbetet börjar komma igång och att idén har börjat bli verklighet.⁷⁷

⁷⁴ Emmelin, Lars, Fredman, Peter, & Sandell, Klas. *Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt*. (2005)

⁷⁵ Fredman, Peter, Hörnsten Friberg, Lisa, & Emmelin, Lars. *Friluftsliv och turism i Fulufjället. Före - efter nationalparksbildningen*. Naturvårdsverket, rapport 5467. Dokumentation av de svenska nationalparkerna, nr 18. 2005

⁷⁶ Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. Introduktion. Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext*. Arbetsrapport 2003:15. (Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003)

⁷⁷ Philips, Adrian. Foreword. Ur: IUCN – The world Conservation Union, World Commission on Protected Areas, UNESCO – MAB-Programme. *Biosphere Reserves – Myth or Reality? Proceedings of the Workshop on Biosphere Reserves, World Conservation Congress, Montreal, Canada 1996*. (Gland and Cambridge: IUCN, 1998)

Maria Thorell menar att möjligheterna för att skapa biosfärområden i Sverige generellt sett är goda. Sverige har redan åtagit sig att uppfylla kraven som ställs i Konventionen för Biologisk Mångfald och Agenda 21, vilka stämmer väl överens med biosfärområdenas roll som testområden för hållbar utveckling. Thorell menar även att biosfärområden skulle underlätta arbetet med att genomföra Agenda 21. På vissa håll i Sverige pågår arbetet med att bedriva en ekologisk landskapsplanering och dessa områden kan ge viktiga erfarenheter när det gäller anpassningen av biosfärområdets zoneringsmodell efter de svenska förhållandena.⁷⁸

Thorell bedömer att det svenska systemet med kommunalt självstyre öppnar upp möjligheterna att få en stark lokal förankring i biosfärområdena. Det arbete som redan gjorts i de svenska kommunerna för att genomföra målen i Agenda 21 kan dessutom komma till användning när det lokala perspektivet ska inkluderas i de svenska biosfärområdena. Thorell konstaterar dock att det finns ett antal problem för det svenska MaB-arbetet. En viktig förutsättning är att svenska organisationer och myndigheter gör konkreta insatser bland annat genom ekonomiskt stöd till att anställa personal. Thorell menar att de flesta myndigheter i dagsläget endast är intresserade av att verka inom de egna områdena. I ett biosfärområde som kräver ett gränsöverskridande samarbete bland berörda organisationer och myndigheter kan samverkan därför bli ett problem. Det största problemet kallar Thorell för "normaltillståndet". Med det menas den allmänna synen i det svenska samhället på frågor rörande hållbar utveckling och naturvård. När det uppstår konflikter mellan denna typ av frågor och andra intressen främst exploatering, är det naturvården som anses ha lägst status och därför ofta prioriteras bort. Därför krävs det att synen på naturvård, hållbar (nationell och regional) utveckling och bevarandefrågor förändras, så att samhället och ansvariga organisationer och myndigheter prioriterar dessa frågor mer.⁷⁹

Marie Stenseke vid Kulturgeografiska Institutionen vid Göteborgs Universitet, menar att ett problem för biosfärområdet är hur biosfärområdets gränsdragning ska lösas. Det kommunala självstyret som Thorell pekat på som en styrka för biosfärområdesarbetet kan enligt Stenseke även skapa svårigheter. Biosfärområdena behöver, enligt de gällande strategierna, inte ha yttre gränser men Stenseke menar att den administrativa organisationen i det svenska samhället förutsätter någorlunda definierade yttre gränser för att arbetet ska kunna utföras. Ytterligare en svårighet kan förknippas med zoneringsprincipen inom ett biosfärområde. I de flesta fall består skyddsvärda och potentiella biosfärområden av kulturlandskap som inte kan bevaras utan att brukas. Om dessa kulturlandskap ingår i ett kärnområde måste mänsklig aktivitet förekomma och tillåtas. En möjlighet vore att istället skapa zoner där de mänskliga aktiviteternas hänsyn till kulturlandskapet regleras istället för att de förbjuds.⁸⁰

⁷⁸ Thorell, Maria. Biosfärområden i Sverige? Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext*. Arbetsrapport 2003:15. (Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003)

⁷⁹ Thorell, Maria. *Biosfärområden i Sverige?* 2003

⁸⁰ Stenseke, Marie. Biosfärområdeskonceptet som idé och sporre inom svensk landskapsvård. Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext*. Arbetsrapport 2003:15. (Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003)

5 Resultatanalys

Detta kapitel är uppdelat i två delar. Den första delen bygger på en koppling mellan de för studien utförda intervjuerna och den rådande turism- och naturvårdspolitiken i Sverige enligt skrivelser och propositioner. Då i synnerhet till de punkter jag valt att koncentrera mig på i naturvårds- och turismpolitiken. Utgångspunkten för upplägget av resultatanalysen är frågeställningarna. Den första delen är strukturerat så att frågeställningar skall besvaras utifrån rådande politikområden och respondenternas syn. Den andra delen bygger på kopplingen mellan för studien vald litteratur, teoretiska perspektiv och biosfärområden som verktyg. Här vidareutvecklar jag svaren på frågeställningarna och ger en djupare förståelse.

5.1 Analys av intervjuer utifrån aktuell politik

5.1.1 Biosfärområden som verktyg

Överlag kan sägas att respondenterna för denna uppsats har en positiv eller till och med en mycket positiv bild av biosfärområden. Dels biosfärområden som ett verktyg för lokal hållbar utveckling, men även ett verktyg för den rådande naturvårdspolitiken. Jag finner denna positiva anda intresseväckande, då respondenterna har gett liknande positiva åsikter angående den hållbara utvecklingen och biosfärområden som koncept.

Per Wallsten på Naturvårdsverket anser att biosfärområden är utmärkta verktyg för den svenska naturvårdspolitiken. Han poängterar att frågor angående hållbar utveckling och biosfärområden ligger i naturvårdspolitikens moderna kärna och det är viktiga framtidsfrågor. Om biosfärområdesarbetet kan utvecklas på ett bra sätt, anser han att det är till enorm nytta inom den framtida naturvården. Vidare menar Wallsten att biosfärområden inte är en modell som löser alla problem gällande ett brukande och bevarande, men det är en bra modell som Naturvårdsverket stödjer. Någon vidareutveckling av detta resonemang ges inte. Han anser att argumentationen som förs i Millennium Ecosystem Assessment⁸¹ om en helhetssyn gällande brukande och bevarande av landskapet, ligger som **”hand i handske”** med biosfärområdeskonceptet. Jag tolkar att detta resonemang passar ihop med regeringens uttalade mål om att **bevarande och nyttjande ska ses som två sidor av samma mynt**.

Wallsten pratar om att storleksmässigt så är biosfärområden på en bra nivå, i linje med talesättet att tänka globalt, handla lokalt. Han tror att de som arbetar med detta lättare klarar att tänka hållbart på ett bättre sätt inom det egna biosfärområdet, än på nationell och global nivå. Det är betydligt svårare att lyfta upp saker rörande hållbarhet på nationell och global nivå, än lokalt. Då det är enklare att se förändringar i sin närhet på grund av biosfärområdets begränsande storlek. Det gör även att människor i det berörda området känner att det som uträttas lokalt även får en betydelse på nationell och global nivå. Biosfärområdet fungerar då som förebild för omvärlden. Jag tolkar att denna diskurs ligger i linje med den del av naturvårdspolitiken som betonar; **lokal dialog och deltagande, en naturvård närmare medborgarna**.

Per Olsson, koordinator för det svenska MaB-programmet, anser även han att biosfärområden kan vara utmärkta verktyg för lokal hållbar utveckling. Det han menar är att de **kan** vara ett bra verktyg om de förvalts rätt. Olsson ser stora möjligheter för MaB-programmet att använda biosfärområden som ett fungerande verktyg i framtiden. Han framhåller att biosfärområden är ett återupptäckt koncept för hållbar utveckling i Sverige. Det är ett nytt och något annorlunda sätt att arbeta med gällande miljöfrågor och hållbart brukande av landskapet, vilket uppskattas av många intressenter. Olsson anser likt Wallsten att

⁸¹ Förklaring; se bilaga 1.

resonemanget i Millennium Ecosystem Assessment ligger i linje med biosfärområdeskonceptet. Han menar att sedan den kom har MaB-programmet och biosfärområden fått medvind i Sverige.

Hans Cronert, naturvårdssamordnare i Kristianstad kommun, anser att honnörsorden, som biologisk mångfald, delaktighet och hållbar utveckling i den svenska naturvårdspolitiken och regeringens skrivelser, stämmer väl överens med biosfärområdeskonceptet och sättet att arbeta med biosfärområden. Vidare diskuterar även han kring begreppet ”**hand i handske**”, men i detta fall gällande dessa honnörsord, som han anser ligga i linje med metodiken kring biosfärområdeskonceptet. Han anser att speciellt den del av naturvården som berör kulturlandskapet har en tydlig koppling till biosfärområdeskonceptet. Det tolkar jag som en tydlig koppling till regeringens mål om **naturvård och kulturmiljövård som två aspekter i samma landskap**.

Tommy Gustavsson, turistchef i Kristianstad kommun, tror att biosfärområdet i kommunen bidrar till en ökad medvetenhet gällande hållbarhet generellt och inom turismnäringen. Han säger att turismen och friluftslivet i Kristianstads Vattenrike absolut har ökat under de senaste åren, men anser samtidigt att det inte har skett på en bekostnad av naturmiljön. Han har inte hört talas om något ökat slitage i Vattenriket. Då han menar att det är stora arealer att röra sig på, ingen trängsel och detta bidrar till utevarandet av slitaget på naturen. Samtidigt vill han inte att utvecklingen ska ske endast på naturvårdens villkor. Gustavsson anser att biosfärområdet ska fungera som en slags reglerare när det kommer till besöksnäringen och naturvården. Vilket även är ett generellt uttalat mål för konceptet. Vattenrikets arbetssätt framhålls som ett föredömligt sätt att arbeta när det gäller naturvård i Sverige, säger Gustavsson. Hans uttalanden ligger i linje med regeringens mål om **naturturism och naturvård, ömsesidig nytta**.

Dennis Bederoff, ansvarig för turistfrågor vid NUTEK, säger att han inte har tillräckliga kunskaper om biosfärområden för att kunna uttala sig angående hur det skulle kunna fungera som ett verktyg. Samtidigt så trycker Bederoff på att hållbarhet som ett generellt perspektiv är inget som turismnäringen har problem med. Det är snarare tvärtom, en ökande medvetenhet och ökande krav från konsumenternas sida är väldigt tydliga. Konsumenterna uppskattar åtaganden gällande hållbart tänkande, då de är viktiga frågor för såväl nutid som framtid.

Cronert som har arbetat men planering av Kristianstads Vattenrike, anser att biosfärområdeskonceptet har fungerat som en enande faktor när det gäller kommunens planering och naturvård. Hans erfarenhet är att inte någon av dessa två faktorer har fått ge vika mer än den andra. Det har varit tuffa diskussioner och fighter rörande planering och naturvård i Kristianstads Vattenrike, men ett slags konsensus har kunnat uppnås med hjälp av biosfärområdet i ryggen. Det arbetas för att nå en acceptabel nivå för både naturen och utvecklingen. Vidare vill han betona att naturvårdsarbetet i och med biosfärområdet har underlättats. På grund av en bra dialog med politiker och att man från deras sida inte har sett biosfärområdet som ett hot utan möjligheterna för staden Kristianstad. På detta sätt har utvecklings- och bevarandeplaner kunnat modifierats för att minimera konflikter. Jag tolkar att detta resonemang ligger i linje med turismpolitikens mål om en **genomtänkt planering** som en viktig pusselbit när det gäller att **förebygga konflikter** angående bevarande och nyttjande.

5.1.2 Bevarande, nyttjande och lokalt engagemang

Cronert anser att naturvård och bevarandefrågor har fått ett större gehör och ett seriöst mottagande och att man nu inom Kristianstad kommun ser kopplingen mellan bevarande och utveckling i området. Detta på grund av det långa förarbetet med biosfärområdet och att processen har förts nära kommunens översiktsplanering. På detta sätt har en förankring nära kommunens beslutsfattare kunnat genomföras.

Det ovan anförda tolkar jag som, att det ligger helt i linje med MaB-programmets mål om multifunktionalitet. Här kommer både bevarande- och utvecklingssidans åsikter i ljuset för att kunna diskuteras och utvärderas. Att bevara och samtidigt försiktigt nyttja är något som kan ge människor en positiv föreställning till ett bevarande av naturområden, anser Cronert. Till det finns en strategi som innebär att om människor kommer ut i naturen och får positiva upplevelser, är de även mer motiverade att satsa på biologisk mångfald och naturvård, tillägger Cronert. Jag tolkar att detta följer vad regeringen vill uppnå med sin naturvårdspolitik och särskilt punkterna; **lokal dialog och deltagande, en naturvård närmare medborgarna och friluftsliv, en av naturvårdens hörnstenar.**

Gustavsson menar att det finns ett ökande intresse för att produktutveckla bland annat inom turismen, utifrån det relativt nybildade biosfärområdet i Kristianstad. Han tycker att turismen överlag ibland kan vara exploaterande, men utifrån biosfärområdet har en ökad medvetenhet om ömsesidighet mellan turism och naturvård uppstått. Konsumenter och producenter har en ökad medvetenhet gällande hållbarhet i biosfärområdet och samtidigt finns det förväntningar att med turismen samtidigt arbeta för naturens bästa.

Bederoff säger att hållbarhet som ett generellt perspektiv är något som turismnäringen ser som positivt. Han anser att konsumenterna idag har en medvetenhet när det gäller den viktiga frågan om hållbart nyttjande. Likaså anser han att turistentreprenörer arbetar mer medvetet och hanterar resursen på ett sådant sätt att den går att använda även i framtiden. Bederoff anser att en turismpolitik som förespråkar en **ömsesidig nytta mellan naturvård och naturturism** är i grunden bra. Han anser att inrättandet av Fulufjällets nationalpark, där en viss del av parken kan användas i kommersiella aktiviteter, har skapat en slags symbios mellan naturvård och turismen i området. Jag menar att detta är ett exempel på hur **turismen** har en tydlig koppling till **regional utveckling.**

Vidare menar Bederoff att arbeta med turism i mer tillrättalagd vildmark, till exempel guidade turer på stäppen inom nationalparker i Afrika är ett sätt att både ha bra kontroll inom parken och erbjuda konsumenten storslagna upplevelser. Detta är något som vi i Sverige inte kan erbjuda på samma sätt inom våra nationalparker. Om detta skulle utvecklas i större utsträckning kan det medföra att det lokala engagemanget skulle öka i berörda områdena, vilket kan bidra till regional utveckling. Gällande regional utveckling och turism anser Bederoff att pengarna måste stanna i regionen för att det ska finnas någon nytta för lokalsamhällen med turism. Han tar som exempel skärgårdsturister och fjällvandrare som i dagsläget bidrar väldigt lite till regional utveckling. För att behålla pengarna lokalt eller regionalt anser Bederoff att det ska ske genom företag och företagande. Han ser Naturens Bästa⁸² som ett utomordentligt bra sätt att förena de två världarna, hållbar utveckling och kommersiell utveckling. Detta resonemang ligger helt klart i linje med naturvårdspolitikens mål om **naturturism och naturvård, ömsesidig nytta.**

⁸² Naturens Bästa är ett kvalitetsmärke för ansvarsfull upplevelseturism i naturen i Sverige. Det som internationellt ofta kallas för ekoturism. (se <http://www.naturesnbasta.se>) [2006-05-26].

Detta resonemang som Gustavsson och Bederoff för finner jag stämma väl överens med vad regeringen vill med turismpolitikens punkter; **en väl bevarad natur, grundförutsättning för natur- och kulturturism och turismpolitikens koppling till regional utvecklingspolitik.** Vidare finner jag att resonemanget stämmer väl överens med naturvårdspolitikens mål om **ömsesidig nytta** mellan **naturturism och naturvård.**

5.1.3 Nackdelar med biosfärområden

Överlag har det varit förvånansvärt lite negativa åsikter angående biosfärområden. Cronert anser dock att det i vissa fall kan vara svårt att greppa om hållbarhetsbiten och biosfärområdet. Han tycker att det är bredden inom hållbarhets begreppet som gör att det blir svårt att greppa. Det är något som ligger i den framtida utvecklingen av Kristianstads Vattenrike, men just nu upplever han det komplicerat att fånga in och precisera.

Olsson anser att det svåra med bredden i biosfärområdeskonceptet är den bit som berör samverkan mellan intressenter. Han menar att det är inte alltid lätt att jobba för samverkan, det är något som tar tid och måste även få göra det. Gustavsson ser inga direkta nackdelar med biosfärområdet, han anser att den lokala debatten är väldigt positiv. Inte heller Hans Persson, Kommungruppsordförande LRF Kristianstad, anser att det inte finns några nackdelar med biosfärområdet i Kristianstad. Han anser att det inte inneburit någon problematik då konceptet inte innebar någon ny lagstiftning som inskränker på markanvändningen.

En nackdel som Wallsten indirekt uttrycker är att biosfärområden är något abstrakta och att allmänheten inte vet vad biosfärområden är och vad det står för. En förhoppning är att när biosfärområdeskonceptet integreras i den kommunala planeringen på ett liknande sätt som i Kristianstads Vattenrike, kommer den allmänna kännedomen att öka och en mer konkret syn på biosfärområden uppstår. Vidare påpekar Wallsten att framtida biosfärområden i Sverige måste ha en hög kvalitet, likt Kristianstads Vattenrike. Ett urvattnande av konceptet får inte ske, genom att det kommer fram mindre bra exempel på biosfärområden. Med en bred förankring underifrån som biosfärområden bör ha ska inte det ske, anser Wallsten. Jag tror likt Wallsten att det är nödvändigt med en bred lokal förankring ur ett underifrånperspektiv. Historien har visat att utan denna förankring uppstår gärna konflikter. Jag tänker då på problematiken kring instiftandet av Kirunafjällens nationalpark som stöp bland annat på grund av en avsaknad av lokal förankring samt avsaknaden av lokalt engagemang inom Torneträsk biosfärområde.

5.2 Analys av biosfärområden utifrån litteraturen

5.2.1 Naturvårdspolitik, biosfärområden och ekostrategisk begreppsram

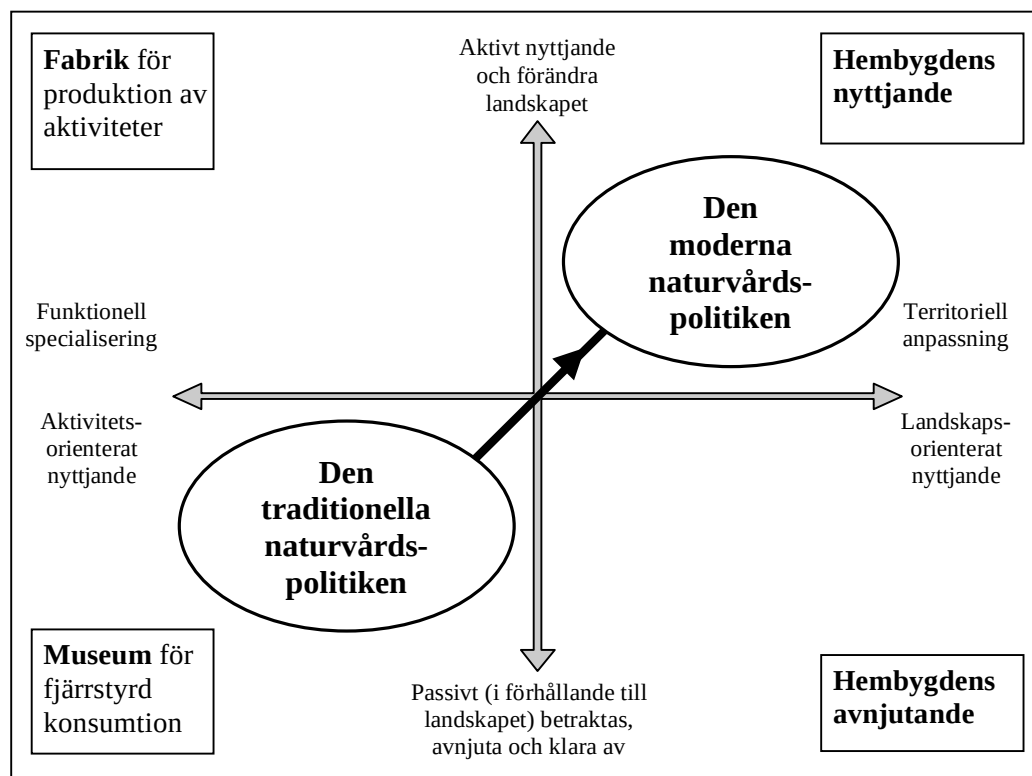
Kopplingen mellan hållbar utveckling och biosfärområden är självklar då konceptet har hållbar utveckling som utgångspunkt. Kopplingen till den svenska politiken generellt är även den i det närmaste självklar då den har en uttalad mening att verka för hållbar utveckling.

Sandell menar som nämnt ovan att reservattänkandet kring biosfärområden har gjort en 180 graders sväng i och med Sevillastrategin. Från samhällets, det internationella forskarsamhällets och turismens behov av skyddade områden för identitet, rekreation och referens, till att ett biosfärområde i stället ska vara pionjärområden för det omgivande samhällets utveckling. Ett slags regionalt laboratorium för hållbar utveckling.

Jag vill påstå att den traditionella naturvårdspolitikens har gjort en liknande 180 graders sväng som biosfärområdeskonceptet (figur 10). Det traditionella perspektivet, om ett mer statiskt

bevarande av naturmiljöer, har bytts mot en strävan med mer lokalt och regionalt deltagande där utvecklingen är en viktig roll.

Ett liknade paradigmskifte kan även sägas gälla för det nya sättet att för nationalparker inte bara statiskt konservera landskapet, utan även ha en strävan med lokalt och regionalt deltagande. Något som ligger i linje med den moderna naturvårdspolitiken. Ett bra exempel på detta är det nyligen instiftade Fulufjällets nationalpark som likt biosfärområdeskonceptet bygger på zoner. Fulufjället är dock zonerat och planerat utifrån planeringsmodellen *Recreation Opportunity Spectrum* (ROS). ROS kan även det sägas vara ett bra sätt att planera för ett hållbart brukande av landskap, då framförallt i nationalparker.

Figur 10 Ekostrategisk analys av naturvårdspolitiken

Källa: Efter Sandell 2001.

Med hjälp av den ekostrategiska begreppsramen kan det visas att biosfärområdeskonceptet och den moderna kärnan i regeringens naturvårdspolitik sammanfaller. De har alltså en gemensam plattform och samma uttalade strategier.

Utifrån resonemanget ovan är jag beredd att uttala mig om biosfärområdets förmåga att fungera som verktyg för svensk naturvårds- och turismpolitik. Regeringen vill med den rådande naturvårdspolitiken bland annat att följande punkter uppfylls:

- **Lokal dialog och deltagande, en naturvård närmare medborgarna.**
- **Bevarande och nyttjande, ses som två sidor av samma mynt**
- **Regional utveckling och naturvård hör ihop**
- **Naturturism och naturvård, ömsesidig nytta**
- **Naturvård och kulturmiljövård, två aspekter i samma landskap.**
- **Friluftsliv, en av naturvårdens hörnstenar**

Jag vill utifrån dessa punkter i naturvårdspolitiken, utförda intervjuer och litteratur påstå att biosfärområdeskonceptet är ett verktyg som rätt hanterat infriar dessa mål. Jag gör den tolkningen att rätt använt, i likhet med Kristianstads Vattenrike är biosfärområden med dess

uttalade mål om multifunktionalitet ett utmärkt sätt att infria en ömsesidighet mellan många sektors verksamheter. För att lyckas så krävs dock ett underifrånperspektiv, med stark lokal förankring. Något som inte i alla lägen är lätt att uppnå, vilket till exempel Kirunafjällens nationalparksförslag är ett bevis på. Den lokala förankringen med samverkan mellan intressenter är något som kräver ett gediget och långt förarbete.

Regeringen vill med den rådande turismpolitiken bland annat att följande punkter uppfylls:

- **Turismpolitikens koppling till regional utvecklingspolitik**
- **En väl bevarad natur, grundförutsättning för natur- och kulturturism**
- **Ett ökat nyttjande av naturområden, risk för konflikter**
- **Kulturens betydelse för regional utveckling**

Jag vill utifrån den rådande turismpolitiken, utförda intervjuer och litteratur säga att biosfärområdeskonceptet är ett verktyg som **kan** infria dessa punkter. Kopplingen mellan turismpolitiken och biosfärområdeskonceptet är dock inte lika självklar som den inom naturvårdspolitiken. Vid en koncentration på de delar av turismpolitiken som belyser kopplingen mellan naturturism och naturvård, jag finner att biosfärområdeskonceptet är ett bra verktyg. Då en multifunktionalitet ingår i biosfärområdeskonceptet så ingår även ofta turism.

5.2.2 Biosfärområdet mot hållbar utveckling

Klas Sandell och Gabriel Bladh menar att den historiska processen i Sverige bakom utvecklingen som lett fram till vad de uppfattar som dagens utmaning att tillämpa biosfärområdeskonceptet till stor del fångas upp i följande uttryck. (i) Ett koncept utan kontext, (ii) Ett koncept söker kontext, (iii) En kontext söker ett koncept. Kristianstads Vattenrike var enligt Sandell och Bladh en kontext som söker ett koncept, i och med att ett sorts biosfärområdes arbete förekom i området utan konceptet i ryggen. Jag vill påstå att biosfärområdes**konceptet** idag har en **kontext** i och med den moderna naturvårdspolitiken. Politiken och konceptet har idag samma uttalade mål om bland annat lokalt engagemang, bevarande **och** nyttjande, samma nya placering i den ekostrategiska begreppsramen och båda talar om ömsesidighet mellan sektorer. Vidare kan Budowskis tre kategorier av samexistens appliceras på fallet Kristianstads Vattenrike. Jag finner att det är **symbios** (en av kategorierna) mellan naturen och arbetet med utvecklingen, då framförallt naturturism. Ett bevarande av naturen och ett utvecklande av naturturismen i området är av ömsesidighet.

Överensstämmelsen mellan naturvårdspolitiken och biosfärområdeskonceptet är således ett steg i rätt riktning mot en hållbar utveckling. Biosfärområden är alltså rätt hanterat, i rätt sammanhang, ett verktyg för hållbar utveckling. Detta tolkar jag som ett steg i rätt riktning och att människan i framtiden förhoppningsvis kommer att använda konceptet i större utsträckning. Maria Thorell skriver om den allmänna synen i det svenska samhället inom frågor rörande utveckling och naturvård är att naturvården har en lägre status. När det uppstår konflikter mellan naturvårdsfrågor och andra intressen främst exploatering, är det naturvården som anses ha lägst status och därför ofta prioriteras bort. Sandell och Bladh belyser frågor om biosfärområden och det svenska samhället (figur 9) och då hur biosfärområdeskonceptet ska inkluderas i samhället. Jag hoppas att vi i Sverige kommer att få fler biosfärområden likt Kristianstads Vattenrike, som är ett lyckat exempel och att dessa kommer att inspirera samhällsutvecklingen mot en större miljömedvetenhet och mot hållbarhet.

6 Slutdiskussion

Sammantaget så ser jag mycket goda möjligheter för biosfärområdeskonceptets multifunktionalitet att fungera som ett verktyg för framförallt den svenska naturvårdspolitiken. När det gäller den svenska turismpolitiken som förespråkar ömsesidighet mellan naturvård och naturturism, finner jag att biosfärområdeskonceptet även här passar som ett verktyg. Målet om multifunktionalitet likt biosfärområdeskonceptet är något jag anser finnas även inom den moderna svenska naturvårdspolitiken och även till viss del inom turismpolitiken. Sammantaget för de svar som respondenterna har givit, visar att biosfärområdeskonceptet ligger i linje med framförallt naturvårdspolitiken, men även till viss del med den svenska turismpolitiken. Framförallt den del som förespråkar ömsesidig nytta mellan naturvård och turism samt de utsatta målen om lokalt engagemang, bevarande och nyttjande som finns inom den svenska naturvårdspolitik som idag bedrivs i Sverige. Jag anser att den stämmer väl överens med biosfärområdeskonceptet.

Ett exempel på vad naturvårdspolitikens arbete resulterat i är den ökade turismen och regionala utvecklingen i Fulufjällets Nationalpark. Jag tycker att detta är häpnadsväckande då i de flesta fall och traditionellt är naturvård något som begränsar utveckling och turism.

När det kommer till bevarande och nyttjande vill regeringen se det som två sidor av samma mynt. Det handlar alltså om att både bevara och nyttja landskapet. Regeringen anser att begreppet, "hållbart nyttjande" av biologiska resurser, bör ges en konkret innebörd som genom operativa definitioner kan användas i olika näringar och sektorer för utveckling. Jag menar att biosfärområden kan vara ett bra verktyg, för att på ett konkret sätt arbeta med hållbart nyttjande. Utifrån figur 8 och 10, där biosfärområdeskonceptet och den svenska naturvårdspolitiken placeras på samma plats i den ekostrategiska begreppsramen, anser jag att ett biosfärområde är ett fungerande verktyg för naturvårdspolitiken. Begreppet "hand i handske" användes av Per Wallsten på Naturvårdsverket, jag tycker att det beskriver hur väl konceptet kan passa den moderna naturvårdspolitiken. Detta förutsatt att biosfärområdeskonceptet i Sverige, med Kristianstads Vattenrike i spetsen, kan hålla en hög kvalitet och visa på resultat att så är fallet. Vidare anser jag likt flera av respondenterna för uppsatsen att biosfärområden är utmärkte verktyg för att arbeta med brukande och bevarande på ett hållbart sätt.

Jag anser att storleksmässigt så är biosfärområden relativt överskådliga. Det är lättare att ha kontroll på ett landskapsavsnitt i storlek likt Kristianstads Vattenrike, som jag anser vara en utmärkt förebild i detta fall. Även Torneträsk biosfärområdes storlek är överskådlig, men saknar som nämnt uppfyllandet av samtliga kriterier enligt Sevillastrategin inklusive zoner. Dessvärre ser jag inte Torneträsk biosfärområde som en ultimata förebild i dagsläget. Biosfärområdeskonceptet kan även verka som ett enande verktyg mellan bevarande och nyttjande. Framför allt när det förekommit ett längre förarbete för att förankra konceptet hos den lokala befolkningen och de lokala organisationerna, detta visar exemplet Kristianstads Vattenrike på utifrån respondenters svar.

När det gäller naturvård och kulturmiljövård som två aspekter i samma landskap, anser regeringen att; det bör ske genom gemensamma samarbetsformer. Jag menar att biosfärområden kan vara utmärkte plattformar för dessa gemensamma arbetsformer när det gäller naturvård och kulturmiljövård. Naturvård kan i vissa fall vara samma sak som kulturmiljövård, då stora delar av vårt öppna landskap i landet förutsätter ett brukande. Detta brukande är något som existerar redan idag inom Kristianstads Vattenrike för att upprätthålla till exempel ett öppet landskap. Ett annat sätt att operativt arbeta med dessa diskurser kring brukande och bevarande kan vara planeringsmodellen ROS. Biosfärområden och ROS är två

modeller som är anpassade för olika saker, jag tycker att dessa två kan vara komplement till varandra. Jag ser ROS som en modell där intressekonflikter löses till skillnad mot biosfärområden där olika intressen, grupper och individer, ska samverka. Utvärderingar av planeringsmodeller likt MKB och ROS är något som generellt saknas. Jag anser att inom biosfärområdets ram är utvärderingar kring planeringsmodellerna något som skulle kunna ske genom en av grundfunktionerna, nämligen logistikfunktionen.

Samverkan mellan grupper och individer är något som är svårt att uppnå enligt vissa respondenter. De menar att det tar tid att uppnå samverkan, därför måste man innan biosfärområden inrättas ha ett digert förarbete med ett underifrånperspektiv. Exempel på en avsaknad av detta perspektiv och kontakt med det lokala samhället när det gäller de svenska biosfärområdena finns i fallet Torneträsk. Kirunafjällens Nationalparksförslag hade samma avsaknad av lokal förankring och resulterade i att planerna lades på is. Hela biosfärområdeskonceptet bygger på att det måste finnas ett lokal engagemang. Jag anser att det därför är en omöjlighet att instifta biosfärområden utan den lokala förankringen och underifrånperspektivet. Denna avsaknad är något som idag kan sägas gälla för det återupplivade Torneträsk biosfärområde. Även om arbete pågår för att engagera det lokala samhället, kan inget ske innan engagemanget finns i samhället. Detta innebär att biosfärområden inte är ett verktyg för all slags naturvård. Konceptet lämpar sig alltså inte för naturområden där enbart ett bevarande eftersträvas, då lämpar sig den traditionella och väl inarbetade nationalparken bättre som inte behöver den lokala förankringen.

Regeringen menar att bedömning för att undvika konflikter mellan turismnäringen, de areella näringarnas eller andra sektorers anspråk på mark- och vattenresurser, ska ske bland annat inom ramen för fysisk planering. Det kan i nationalparker till exempel ske med planeringsmodellen ROS. Jag menar att biosfärområden som regelmässigt bygger på planering utifrån zoner, kan vara ett sätt att undvika konflikter mellan olika intressenter. Det här har skett på ett bra sätt i Kristianstads Vattenrike, men då ska det inte glömmas bort att ett långt förberedande arbete existerat, samt att biosfärområdet ingår i kommunens översiktsplaner. Vattenriket är det området i Sverige där dessa frågor har samverkat under en tid och fungerat väl enligt mina respondenter. Detta var även något som Jämting och Nilsson berörde i sin rapport.

Något som har varit mig förundrande är frånvaron av de negativa åsikterna gällande biosfärområden. Vad kan detta bero på? Den positiva andan gällande detta, tror jag beror på en slags positivism kring konceptet som en nyhet. En typ av nyhetens behag! Som hårt arbetande för något man tror på och ligger en nära, finns det risk för att denne inte (vill) uppmärksamma det som klassas som negativt. Det finns kanske en rädsla för vad ett misslyckande skulle kunna resultera i, om man ser i det långa loppet. Med det menar jag det som rör vår existens på denna planet. Vidare är det inte eggande att prata om eventuella misslyckanden när konceptet är nytt och lovordas av till exempel staten via Naturvårdsverket. Det kan även vara så att det inte finns några misslyckanden och negativa erfarenheter gällande detta nya koncept.

Hållbar utveckling är något som är svårt att sätta fingret på vad det egentligen är. Hur vet man att hållbar utveckling är uppnådd? Jag anser vidare att vi idag har en lång väg kvar till vad regeringen menar med hållbar utveckling och ett hållbart samhälle. Det är en ekonomisk omöjlighet att inom en överskådlig framtid kunna efterleva hållbarhetsmålen, i och med dagens beroende av till exempel fossila bränslen. Likt Maria Thorell så anser jag att naturvården i Sverige ofta får ge vika för andra planer, framförallt vid exploatering. Inom Kristianstad kommun och Kristianstads Vattenrike finns biosfärområdeskonceptet inkluderat i det kommunala arbetet. Jag anser att detta är ett utomordentligt bra sätt all lägga mer tyngd på

naturbevarande och nyttjande. Det politiska intresset för brukande- och bevarandefrågor är kanske inte det som betonas mest under till exempel en valrörelse. Jag tycker att det är mycket viktiga frågor som borde få ett större fokus. Det gäller trots allt vår gemensamma framtid på denna jord. En förhoppning är att dessa frågor kommer att uppmärksammas i högre grad i ett framtida samhälle.

Genom denna uppsats har jag erhållit fakta kring vad olika parter anser om biosfärområdeskonceptet. Intervjuer och litteraturstudier har varit ett givande sätt att få en djupare förståelse för hållbar utveckling, naturvårds- och turismpolitiken och arbetet med biosfärområden i Sverige. Arbeta har givit mig mycket ny information och en vidare kunskapsbas angående biosfärområden som verktyg, vilket har slutat i ett lyckat resultat.

6.1 Slutsatser

Jag anser att biosfärområden på ett bra sätt kan fungera som verktyg för den svenska naturvårdspolitiken och till viss del för den svenska turismpolitiken. Vidare anser jag att biosfärområden kan fungera som prototypområden för lokal hållbar utveckling och för att inspirera det övriga samhället. Den avslutande slutsatsen är att MaB-programmet ligger i tiden. De honnörssord som existerar i naturvårdspolitiken om helhetssyn, lokal förankring, landskapsperspektiv, ekosystemansats, hållbar utveckling, med mera, ges i och med biosfärområdeskonceptet ett konkret innehåll.

6.2 Vidare forskning

Framtida forskning bör studera hur befolkningen i och omkring Kristianstads Vattenriket upplever biosfärområdesutnämningen. Är det någon skillnad nu mot innan utnämningen? Hur har biosfärområdet förändrat staden Kristianstad? Hur mycket vet befolkningen om biosfärområdet och biosfärområdeskonceptet? Detta är frågeställningar som skulle kunna vara intresseväckande. Befintliga naturskyddsområden som nationalparker och naturreservat är något som ska inkluderas i biosfärområdenas kärnområden. Hur detta kan komma att se ut på andra platser än Kristianstads Vattenrike är något som också bör intressera berörda myndigheter och organisationer.

Källor och litteratur

Tryckta källor

Backman, Jarl. *Rapporter och uppsatser* Lund: Studentlitteratur, 1998.

Bladh, Gabriel, & Sandell, Klas. Introduktion. Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext* Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003.

Emmelin, Lars, Fredman, Peter & Sandell, Klas. *Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt*. Naturvårdsverket rapport 5468, Stockholm: 2005.

Fredman, Peter, Hörnsten Friberg, Lisa. & Emmelin, Lars. *Friluftsliv och turism i Fulufjället. Före - efter nationalparksbildningen*. Naturvårdsverket, rapport 5467. Dokumentation av de svenska nationalparkerna, nr 18. 2005.

Hahn, T, Olsson, P Folke, C Johansson, K. & Duit, A. *Collaborative learning, organizational innovation, and adaptive co-management: the role of social networks in Kristianstads Wetlands, Sweden*. Stockholm: Centre for Transdisciplinary Environmental Research, Stockholms Universitet, 2003.

Jämting, Hanna, & Nilsson, Mikael, *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike – utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden*. Östersund: Mittuniversitetet Östersund, 2005.

Jämting, Hanna, Nilsson, Mikael, Pettersson, Robert & Wall, Sandra. *Biosfärområden i Sverige – Torneträsk biosfärområde och Kristianstads Vattenrike*. Ur: Peterson, Robert & Svensson, Bo (Red.) *Målkonflikter mellan natur, kultur och turism i hållbart utvecklingsarbete*. (Östersund: ETOUR U 2005:29, 2005).

Kling, Johan. *The Use of Information Technology in Integrating Scientific Information in Local Development: Lake Torne Biosphere Reserve* Ur: Red: Ilkka Eisto, Timo J. Hokkanen, Martin Öhman, Anne Repola. *Local Involvement and Economic Dimensions in Biosphere Reserve Activities*. Helsinki: Academy of Finland, 1999.

Magnusson, Sven-Erik, Karin Magntorn & Hans Cronert. *Kristianstads Vattenrike – ett svenskt modellområde* Ur: Naturvårdsverket. *Biosfärområden –Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård* Rapport 5431. Stockholm: Naturvårdsverket, 2004.

Magnusson, Sven-Erik, Karin Magntorn, Elisabet Wallsten, Hans Cronert & Magnus Thelaus. *Biosfärområde i Kristianstads Vattenrike Ansökan till UNESCO*. Kristianstad: 2005.

Naturvårdsverket. *Skyddad natur – en motor för regional och lokal utveckling*, (Naturvårdsverket Rapport 5504: Stockholm, 2005).

- Olsson, Olof. MaB-programmet. Ur: Sandell, Klas & Bladh, Gabriel. *Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext*. Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism och Fritid, 2003.
- Philips, Adrian. Foreword Ur: IUCN – The world Conservation Union, World Commission on Protected Areas, UNESCO – MAB-Programme. *Biosphere Reserves – Myth or Reality? Proceedings of the Workshop on Biosphere Reserves, World Conservation Congress, Montreal, Canada 1996*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge: 1998.
- Rannikko, Perti. Biosphere Reserves and Social Sustainability. Ur: Red: Ilkka Eisto, Timo J. Hokkanen, Martin Öhman, Anne Repola. *Local Involvement and Economic Dimensions in Biosphere Reserve Activities*. Helsinki: Academy of Finland, 1999.
- Risinger, Björn & Åhrén, Per-Magnus. Hur passar biosfärområden in i Naturvårdsverkets arbete? Ur: Naturvårdsverket. *Biosfärområden – Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård*. Rapport 5431. Stockholm: Naturvårdsverket 2004.
- Regeringens proposition. *En politik för en långsiktig konkurrenskraftig svensk turistnäring*. Prop. 2004/05:56 Stockholm: 2004.
- Regeringens skrivelse 2001/02:173. *En samlad naturvårdspolitik*. Stockholm: Regeringskansliet 2002.
- Regeringens skrivelse 2005/06:126. *Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling*. Stockholm: Regeringskansliet, 2006.
- Sandell, Klas. *Ett reservatsdilemma - Kiruna nationalparksförslag 1986-1989 och makten över fjällen som fritidslandskap* Rapport R 2000:5. Östersund: ETOUR, 2001.
- Sandell, Klas. *Biosfärområden i allemansland?* Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext* Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003.
- Sandell, Klas. *Reservat dilemman eller utvecklingsområden? En syntesdiskussion och två fallstudier: Torneträsk biosfärområde 1986-2004 och Södra Jämtlandsfjällens nationalparksförslag 1995-2000*. Fjällmistrarapport nr:17 2005 Umeå: 2005.
- Sandell, Klas. *Reservat och biosfärområden i allemansland* Ur: Red. Larson, Mia. *Svensk turismforskning – en tvärvetenskaplig antologi om turister, turistdestinationer och turismorganisationer* Vetenskapliga bokserien V 2003:13. Östersund: ETOUR, 2003.

- Sandell, Klas & Bladh, Gabriel. Biosfärområden i Sverige: Slutsatser och Fortsättning. Ur: Biosfärområden i Sverige? Ett koncept och en kontext. Arbetsrapport från en workshop i Mattila, Värmland 14 – 15 November 2002. Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap Turism och Fritid, Karlstad Universitet, 2003.
- Stenseke, Marie. Biosfärområdeskonceptet som idé och sporre inom svensk landskapsvård. Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext* Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003.
- Thorell, Maria. *Biosfärområden i Sverige*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden, 1999.
- Thorell, Maria. Biosfärområden i Sverige? Ur: Red. Bladh, Gabriel & Sandell, Klas. *Biosfärområden i Sverige – Ett koncept och en kontext* Arbetsrapport 2003:15. Karlstad: Karlstad Universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Turism & Fritid, 2003.
- Thorell, Maria, & Hans Cronert, Christer Jonasson, Mikael Krekula, Karin Magntorn, Sven-Erik Magnusson, Olof Olsson, Jan Unga. *Biosphere Reserve Development in Sweden* Report for the NordMaB conference 13 – 15 October 2004, in Salacgriva, Latvia. Göteborg, Kristianstad, Kiruna och Stockholm: 2004.
- Thorell, Maria, & Olsson, Olof. Biosfärområden i ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv. Ur: Naturvårdsverket. *Biosfärområden –Hållbar utveckling i praktiken och en inblick i framtidens naturvård* Rapport 5431 (Stockholm: Naturvårdsverket, 2004).
- Tolvanen, A. & Forbes, B. & Wall, S. & Norokorpi, Y. Recreation at Tree Line and Interactions with Other Land-Use Activities Ur: Red: F.E Wielgolaski, P.S Karlsson, S.Neuvonen, D. Thannheiser. *Plant Ecology, Herbivory, and Human Impact in Nordic Mountain Birch Forests*. (Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2005).
- Valderrama, Fernando. *A History of UNESCO*. Paris: UNESCO Publishing, 1995.
- Wall, Sandra. *En studie om hållbar utveckling i Torneträskområdet*. Uppsala: Uppsala universitet, 2001.
- Wall, Sandra. *Tourists' behaviour and Attitudes in the Northern Part of the Swedish Mountains*. Working Paper 2003:6 Östersund: ETOUR, 2003.
- Wright, Pamela. *Tools for sustainability analysis in planning and managing tourism and recreation in the destination*. Ur: Red: C. Michael Hall & Alan A. Lew, *Sustainable Tourism – a geographical perspective*. (Essex: Addison Wesley Longman Limited, 1998).
- Wärneryd, Olof, Per-Olof Hallin och Johan Hultman. *Hållbar utveckling – Om kris och omställning i stad och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, 2002.

Muntliga källor

Telefonintervju med **Per Olsson** koordinator svenska MaB-kommittén. 2006-05-17, ca 25 min.

Telefonintervju med **Tommy Gustavsson**, turistchef i Kristianstad kommun, 2006-05-19, ca 25 min.

Telefonintervju med **Hans Cronert**, naturvårdssamordnare i Kristianstad, 2006-05-22, ca 25 min.

Telefonintervju med **Per Wallsten**, enhetschef på enheten för friluftsliv och fysisk planering, 2006-05-23, ca 20 min.

Telefonintervju med **Dennis Bederoff**, ansvarig för turistfrågor på Verket för näringslivsutveckling, NUTEK, 2006-05-23, ca 15 min.

Samtal med **Hans Persson**, kommungruppsordförande LRF Kristianstad, 2006-05-23, ca 10 min.

Telefonintervju med **Christer Jonasson** Biträdande föreståndare, Abisko Naturvetenskapliga Station, 2005-04-28, ca 55min, i samband uppsatsen *Torneträsk biosfärområde & Kristianstads Vattenrike - utveckling, samverkan och framtida visioner i två svenska biosfärområden*

Dokument

Recommendations made by the Advisory Committee (periodic review) UNESCO Ref: SC/ECO/MJ/5865/8.17 (odaterat)

Otryckt material

Lake Torne BR (Mikael Krekula och Karin Aune) *Answer to the recommendations of the Advisory Committee* (2001).

Internet

Abisko Naturrum (2006): Natur: <http://www.abisko-naturum.nu/natur/natur2.htm>
Länsstyrelsen i Norrbotten, 2006. [2006-04-25]

Europa. EU:s webbportal (2006) http://europa.eu.int/abc/maps/members/sweden_sv.htm
[2006-05-12]

Kristianstads Vattenrike (2006a): Rödlistade arter i Vattenriket:
<http://www.vattenriket.kristianstad.se/rodlistan/index.htm> [2006-04-18]

Kungliga Vetenskapsakademien (2005): Kort om akademien:
http://www.kva.se/KVA_Root/swe/academy/about/index.asp [2005-04-27]

Naturens Bästa (2006): Detta är Naturens Bästa: <http://www.naturesbasta.se/nb/index.asp>
[2006-05-26]

Nedre Dalälven (2006) <http://www.nedredalalven.se/artikel.asp?strukturId=137> [2006-05-01]

Svenska MaB-programmet (2006a): Biosfärområden: tre funktioner och tre zoner:
<http://www.unesco.vr.se/BR.htm> [2006-04-04]

Svenska MaB-programmet (2006b): <http://www.unesco.vr.se/Program.htm> [2006-05-20]

Sveriges miljömål (2006): <http://miljomal.nu/index.php> [2006-05-15]

Vetenskapsrådet (2006): Svenska MaB-kommitténs verksamhetsplan för 2005-2006:
<http://www.vr.se/forskning/internationellt/sida.jsp?unitId=156&viewIndividualLink=sida.jsp&showStaff=false> [2006-04-12]

Vänerskärgården med Kinnekulle (2006) <http://www.vanerkulle.se/> [2006-04-20]

UNESCO (2006a): Sevillastrategin: <http://www.unesco.org/mab/doc/Strategy.pdf>
[2006-04-04]

UNESCO (2006b): The MaB-programme, World Network of Biosphere Reserves:
<http://www.unesco.org/mab/brlist.htm> [2006-04-06]

UNESCO (2006c): The Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves:
www.unesco.org/mab/doc/statframe.pdf [2006-04-04]

UNESCO (2006d) Frequently asked questions on biosphere reserves:
http://www.unesco.org/mab/faq_br.shtml [2006-04-11]

Källa framsidesbild

Mikael Nilsson 2002, Abisko nationalpark

Bilagor

Bilaga 1

Begreppsdefinitioner

Nedan följer några naturskydds- och naturvårdsområdesbegrepp som används i uppsatsen och därför förklaras närmare här för att förenkla läsningen.

Nationalpark.	En nationalpark är ett område som skyddas på grund av sina kvaliteter för naturvärden, friluftsliv och/eller turism. Enligt svensk lag ska nationalparkerna utgöras av representativa landskapstyper som bevaras i naturligt tillstånd men också av natursköna unika miljöer som kan ge starka naturupplevelser. Nationalparker ska på vissa villkor vara öppna för allmänheten, omfattas av ett eller flera ekosystem som ej ändrats väsentligt av människan samt utgöras av relativt stora områden. I Miljöbalken finns de regler som en Nationalpark måste uppfylla. Regeringen beslutar om inrättandet av nationalparker och dessa kan bara etableras på statligt ägd mark. ⁸³
Natura 2000.	Natura 2000 är ett nätverk av EU:s mest skyddsvärda naturområden. Natura 2000-områden finns i alla medlemsländer och ska hejda utrotningen av arter och livsmiljöer. Sverige har 3992 Natura 2000-områden. Länsstyrelserna kontakter markägarna och andra berörda för samråd om planerna. ⁸⁴
Naturreservat.	Denna typ av naturskydd är ett område som är skyddat med stöd från miljöbalken i syfte att bevara biologisk mångfald. Även vård och bevarande av värdefulla naturmiljöer, återskapande/nyskapande av värdefulla natur- och livsmiljöer för skyddsvärda arter eller hänsynstagande till behovet av områden för friluftsliv är skäl till naturreservatsbildning. Bildandet av naturreservat beslutas i allmänhet av Länsstyrelsen eller kommunen. Det krävs inget medgivande av markägaren men eftersom reservatet ofta blir föremål för vårdåtgärder och begränsningar av möjligheten att nyttja marken så ska markägaren ersättas. ⁸⁵
Naturvårdsområde.	Sedan Miljöbalken trädde i kraft har möjligheten att skapa nya naturvårdsområden upphört. Redan bildade naturvårdsområden finns dock kvar och ska enligt miljöbalken numera betraktas som naturreservat. ⁸⁶
Ramsarområden.	Denna konvention behandlar bevarandet och det hållbara utnyttjandet av våtmarker (sumpmarker, kärr, torvmossar eller vattenområden). Många av Ramsarområdena är avsatta som naturreservat, några få som nationalparker. Större delen av arealen ingår också i EU:s nätverk Natura 2000. ⁸⁷
Riksintresse.	Detta är ett geografiskt område som i nationellt perspektiv är av mycket stor betydelse för naturvård, friluftsliv och i vissa fall även för samhällssektorn. Områden av riksintresse för naturvärden ska representera huvuddragen i den svenska naturen och utgöra de mest värdefulla områdena i ett nationellt perspektiv. Områden av riksintresse för friluftslivet ska ha stora friluftsvärden på grund av särskilda natur- och kulturkvaliteter, variationer i landskapet och god tillgänglighet för allmänheten. ⁸⁸

Vidare definieras ytterligare fyra begrepp som är nära kopplade till biosfärområdesprincipen och som ofta förekommer i samband med diskussioner om naturskydd och miljö:

Agenda 21.	Detta är ett handlingsprogram för hållbar utveckling som världens stater kom överens om under FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Agenda 21
-------------------	---

⁸³ Nationalencyklopedin (2006): <http://www.ne.se> [2006-04-19] samt Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁸⁴ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁸⁵ Nationalencyklopedin (2006): <http://www.ne.se> [2006-04-19]

⁸⁶ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁸⁷ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁸⁸ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

behandlar insatser som individer och organisationer på alla samhällsnivåer kan ta till för att verka för en hållbar utveckling.⁸⁹

Biologisk mångfald.	Biologisk mångfald, eller biodiversitet, är livet på jorden i sin helhet och i alla dess former. Begreppet används ofta för att betona värdet av variationsrikedom hos det levande. Begreppet biologisk mångfald brukar delas upp i tre nivåer, nämligen: • mångfalden av arter, inklusive samspelet mellan arter. • genetisk variation inom och mellan enskilda bestånd och populationer. • mångfalden av ekosystem och naturtyper (skog, odlad mark, våtmarker, sjöar och vattendrag).⁹⁰
Hållbar utveckling.	Den hållbara utvecklingen är en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredställa sina egna behov.⁹¹ Hållbar utveckling är en överordnad princip både för Sveriges regering och för Förenta Nationerna (FN) och utvecklingen ska vara hållbar på ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt vis.⁹² I uppsatsen används denna definition av begreppet.
Konventionen om biologisk mångfald.	Konventionen trädde i kraft i december 1993 och här finns bland annat målen att bevara biologisk mångfald, nyttja dessa beståndsdelar på ett hållbart sätt samt att rättvist fördela den nytta som uppstår vid användandet av genetiska resurser. Konventionens mål stämmer bra överens med biosfärområdets ursprungliga tanke.⁹³
Ekosystemansatsen.	Går ut på att finna en balans mellan bevarande och nyttjande för att bevara ekosystemets långsiktiga kapacitet att producera varor och tjänster till människan.⁹⁴
Millennium Ecosystem Assessment	Millennium Ecosystem Assessment är den största studien någonsin där man ser koppling mellan jordens ekosystem och mänsklig välfärd. Studien fokuserar på ekosystemens kapacitet att generera varor och tjänster som är livsviktiga för mänsklig utveckling.⁹⁵

⁸⁹ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁹⁰ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁹¹ Nationalencyklopedin (2006): <http://www.ne.se> [2006-04-19]

⁹² Regeringens skrivelse 2003/04:129 En svensk strategi för hållbar utveckling – ekonomisk, social och miljömässig (Stockholm: Regeringskansliet, 2004)

⁹³ Naturvårdsverket (2006): <http://www.naturvardsverket.se> [2006-04-19]

⁹⁴ Svenska MAB- kommittén, *Vägledning för utveckling av biosfärområden och MAB- programmet i Sverige*.(2005)

⁹⁵ Millennium Ecosystem Assessment (2006): www.ctm.su.se/ma [2006-05-29]

Bilaga 2

Generellt intervjuunderlag.

Intervjufrågor till:

Inled med att presentera dig själv och syftet med intervjun. Uppsatsen handlar om biosfärsområden, svensk naturvårds- och turismpolitik ur ett hållbarhetsperspektiv. Med naturvård avses här i första hand skyddade områden. Med turism menas i sammanhanget naturturism, och då särskilt i skyddade områden kopplat till regional utveckling.

Ställer personen upp med namn?

Vilken titel/anställning etc.?

Går det bra att använda bandspelare?

Roll i biosfärområdes arbetet?

SVENSK NATURVÅRDSPOLITIK

1. Hur ser du på den utveckling som sker inom den svenska naturvårdspolitiken (särskilt avseende skyddade områden)?
 - styrkor
 - svagheter

SVENSK TURISMPOLITIK

2. Hur ser du på den utveckling som sker inom den svenska turismpolitiken (avseende naturturism, skyddade områden, regional utveckling)?
 - styrkor
 - svagheter

MaB GENERELLT

3. Anser du att målen för MaB-programmet/biosfärområdeskonceptet stämmer väl överens med den svenska politiken kring hållbar utveckling?
4. Hur ser du på samarbetet mellan biosfärområdeskonceptet / MaB-programmet och svensk naturvårdspolitik?
Skulle du se det som lyckat eller misslyckat? Varför? Vilka faktorer ligger bakom?
5. Hur ser du på samarbetet mellan biosfärområdeskonceptet / MaB-programmet och svensk turismpolitik?
Skulle du se det som lyckat eller misslyckat? Varför? Vilka faktorer ligger bakom?
6. Hur (väl) anser du/ni att biosfärområden kan fungera som verktyg för hållbar utveckling?

7. Vilka är de främsta fördelarna respektive nackdelarna med MaB/biosfärområden?
8. Anser du att det behövs en bredare kännedom om MaB-konceptet hos allmänheten?
Finns det någon arbetsplan för att sprida begreppet?
9. Vem har det ekonomiska ansvaret?

MaB SPECIFIKT KRISTIANSTAD

10. Vilka lärdomar kan man ta av det ”lyckade” exemplet Kristianstad vattenrike?
11. Vilken betydelse har biosfärområdet haft för andra sektorer – naturvård, regional utveckling?
12. Biosfärområden har en tydlig inriktning på samverkan mellan naturvårds-, kulturvårds och turismintressen. Hur fungerar detta i praktiken? Finns det ett sådant samarbete?
13. Hur ser det lokala bemötandet av biosfärområdet ut?
14. Har ni/du stött på motstånd från någon grupp under arbetets gång? Ställer sig några kritiska till biosfärområdeskonceptet/MaB-programmet/biosfärområdet?
15. Hur ser du på den framtida utvecklingen? Hur ser arbetet ut idag? Vilka förändringar ska göras?

BAKGRUNDSFRÅGOR

16. Hur kommer biosfärområden in i ert arbete? På vilket sätt?
17. Intervjupersonens roll, yrke, funktion etc
18. Erfarenhets av biosfärsområden